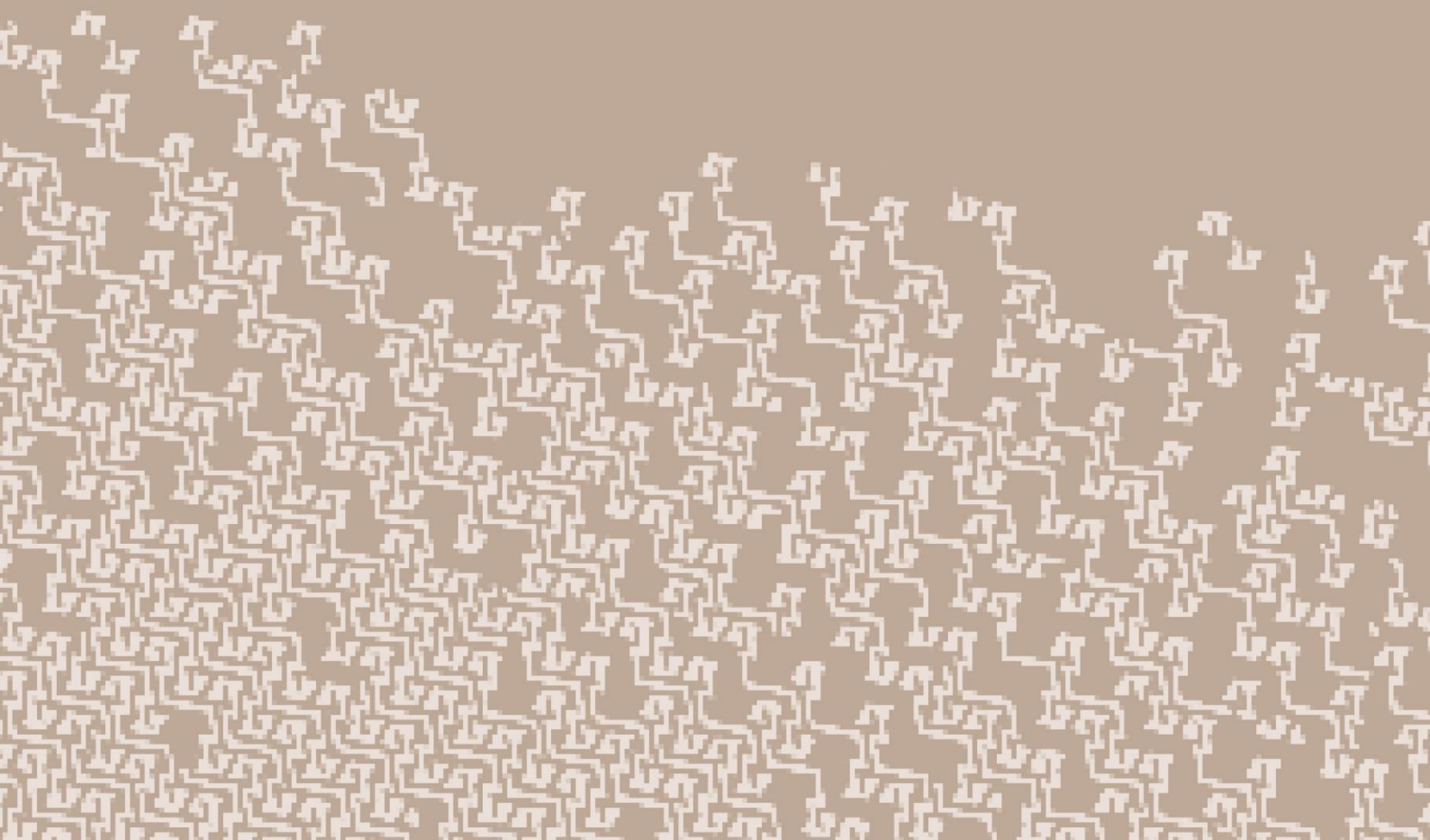

MAILÁTH GYÖRGY TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT 2019

DÍJAZOTT DOLGOZATOK

**MAILÁTH GYÖRGY
TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT
2019**

DÍJAZOTT DOLGOZATOK

1055 BUDAPEST, SZALAY U. 16.
TELEFONSZÁM: +36 1 354 4100

A KIADVÁNYT
AZ ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL SZERKESZTI ÉS ADJA KI.

A KIADÁSÉRT FELELŐS:
DR. SENYEI GYÖRGY

AZ ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL ELNÖKE

WWW.BIROSAG.HU

ISBN 978-615-81326-1-9

KÖSZÖNTŐ

Az Országos Bírósági Hivatal 2014-ben hirdette meg először a Mailáth György országbíróról elnevezett pályázatot, hogy a gyakorlatban felmerülő kérdések megvitatásához egy verseny keretei között tudományos színteret biztosítson. A jogtudomány és a joggyakorlat állandó kölcsönhatásban vannak egymással, kiválóan kiegészítik egymást, képviselőik ösztönzőleg hatnak a másik munkájára. A tudományos munkák előmozdítják a széles körű ismereteken alapuló, magas színvonalú ítélkezést, a jogalkalmazásban felmerülő kérdések tudományos igényű kidolgozása hozzájárul a joggyakorlat fejlesztéséhez.

A beérkező pályaművek témái a hazai, a nemzetközi jog, illetve az Európai Unió jogának széles körét ölelik fel, amelyek mellett megjelennek a bíróságok igazgatási feladatainak bemutatását célzó tanulmányok is. A szerzők a választott témákat elméleti oldalról is megalapozottan, de mindig a gyakorlat szempontjait szem előtt tartva mutatják be.

Az utóbbi években egyre nagyobb az érdeklődés a pályázat iránt, külön öröm, hogy a joghallgatók és a bírósági szervezetben dolgozó kollégák is aktívan részt vesznek a bíróságokhoz kapcsolódó tudományos munka és kutatási tevékenység folytatásában. A díjazott pályaműveket az OBH immár ötödik alkalommal e-book formájában is elérhetővé teszi.

Ajánlom e kötetet mindazoknak, akik otthonosan mozognak az igazságszolgáltatás területén, de szeretnének tudományos alaposságú ismeretekkel gazdagodni. De azok is haszonnal forgathatják, akik csak ezután szeretnének a bíróságok munkáját érintő kérdésekben elmélyülni.

Dr. Senyei György

az OBH elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

Polgári jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Tahin Szabolcs

Bírói jog a magyar bíróságokon - avagy az ítélkezési gyakorlatra történő közvetlen hivatkozások a polgári bíróságok határozataiban 7

Császárné dr. Mucsi Brigitta

A gyermek meghallgatásakor érvényesülő gyermekközpontúság a családjogi perek során 41

dr. Baratiné dr. Boda Gréta

A végrehajtási eljárás felfüggesztésének esetei a bírói gyakorlat tükrében a nemperes és a peres eljárásokban, különös tekintettel az adós oldalán figyelembe vehető méltányolható körülményekre 85

Polgári jogi szekció - Joghallgatói tagozat

Csatári Orsolya

Nincs egyenlőbb a törvény előtt egyenlőknél – a „gyengébb” fél védelme a polgári perrendtartásban 130

Frank Máté

Mulasztási ítélettől a bírósági meghagyásig, avagy az alperes perbeli pozíciója az új polgári perrendtartás tükrében 158

Nagy Luca

A gyermektartásdíj megállapításának gyakorlata 195

Büntető jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Bagossy Mária

A hatályon kívül helyezés megváltozott szabályai. Jogorvoslat a hatályon kívül helyező végzés ellen 245

dr. Tóth Géza

Az idem fogalma az Európai Unió Bíróságának jogértelmezése fényében 297

dr. Csépany Kristóf Gergely

A nyílt forrású adatszerzés keretében az interneten szerzett bizonyítékok jelentősége és felhasználhatósága a büntetőeljárársban 347

Büntető jogi szekció - Joghallgatói tagozat

Simon Alexa

A bírói meggyőződés és az indokolási kötelezettség szerepe a hatályon kívül helyezés árnyékában 383

Szijártó István

A közös nyomozócsoportok európai jogintézménye hatékonyságának kulcsa Az Europol és az Eurojust szerepe a közös nyomozócsoportokban 417

Munkajogi, közigazgatási és európai jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Vörös Viktor

A „sharing economy” jelensége, és annak munkajogi vetületű problémái, kitekintéssel Magyarországra és az Európai Unióra 458

dr. Dánielné dr. Kiss Ildikó

Változások a közszolgálati perekben az önálló közigazgatási perrendtartás alapján 495

Munkajogi, közigazgatási és európai jogi szekció - Joghallgatói tagozat

Herdon István

A joggal való visszaélés a munkaügyi bíróságok ítélkezési gyakorlatában..... 547

Fazekas Cintia

A fellebbezés és a bírósági felülvizsgálat fejlődése, valamint egymáshoz való viszonyuknak változása 1957-től napjainkig..... 601

Bírósági igazgatási szekció - Bírósági tagozat

dr. Bertaló András

Quo vadis, nyitott bíróság program? 635

dr. Richter-Kobza Anna

Elérhető, megérthető, avagy a bíróságok megjelenése a közösségi médiában . 686

dr. Boda Zoltán

Szervezeti karrierstratégia és élménymunka mint a teljesítménymenedzsment 21. századi eszközei 722

Különdíj:

dr. Majorosné dr. Köck Ildikó

A kollúziótól a megállapodásig..... 780

Bírósági igazgatási szekció - Joghallgatói tagozat

Schlachta Boglárka Lilla

Adalékok a bírói hivatás történetéhez..... 817

SCHLACHTA BOGLÁRKA LILLA

ADALÉKOK A BÍRÓI HIVATÁS TÖRTÉNETÉHEZ

1. BEVEZETÉS

Jogi tanulmányaim felét teljesítve felmerült bennem a kérdés, hogy melyik klasszikus jogi szakmában tudom elképzelni magam a jövőben? Arra a következtetésre jutottam, hogy a bírói hivatás áll hozzám a legközelebb. Annak érdekében, hogy bepillantást nyerjek a gyakorlati kérdésekbe is, elhatároztam, hogy jelentkezem a három hetes fakultatív bírósági gyakorlatra. A gyakorlat során tovább erősödött bennem a bírói hivatás iránti vonzalom. A gyakorlati jogi munka mellett a tudományos tevékenység is érdekel. Már jogi tanulmányaim elején nagy lelkesedéssel fordultam a jogtörténet felé, amely továbbra is egyre meghatározóbban van jelen életemben. A Mailáth György pályázatban e két elköteleződést egyszerre tudom megjeleníteni. Ezért döntöttem el, hogy jelentkezem a pályázatra és jogtörténeti témakörből készítek tanulmányt.

A bírói hivatás iránti elhatározásom abból fakad, hogy bírónak lenni egy olyan méltóságteljes szerepet jelent, amely nem csupán az adott jogvita rendezését szolgálja, hanem a társadalom számára is iránymutatást nyújt. Erről győztek meg a karunkon előadást tartó bírák, bírósági vezetők is.

A pályázati kiírás két jogtörténeti témaköre közül azért döntöttem a bírói hivatás fejlődéstörténete mellett, mert a tanulmány elkészítése során bővíteni tudom az eddigi ismereteimet, és tovább árnyalhatom a bennem kialakult hivatásképet. A pályázat egyik választható témaköre a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk jelentősége volt. Úgy gondolom, hogy a szakirodalom szempontjából e témakör kidolgozottabb, továbbá az idei évforduló miatt jobban ismertté is vált. A bírói hivatás hazai fejlődéstörténete viszont – számomra meglepő módon – a tudományos szakirodalomban kevésbé ismert és e témakörben eddig fel nem tárt források is bemutatathatók.

A pályázat ennek ellenére nem foghatta át e jogász hivatás történetének minden részletét. Ha a bírói hivatás kialakulásának, fejlődésének fontosabb állomásait nyomon követtem volna, a tanulmány csupán a közismert általánosságokat tartalmazhatná. Hasznosabbnak tartottam egyes részterületek kiemelését, és ezek – lehetőség szerinti – alaposabb vizsgálatát.

A választott témakör áttekintése során az eddigi szakirodalomhoz képest új adalékokat és eddig feldolgozatlan primer forrásokat kerestem. Ezen az úton jutottam el a korabeli igazságügyi tevékenységet tükröző, számos új következtetésre alapot adó Statisztikai Évkönyvek adataihoz. Ezért fontosnak

tartom e ponton megemlíteni, hogy 1898-tól kezdődően 1941-ig a Statisztikai Évkönyvek adatait dolgoztam fel, amelyeket különböző szempontok alapján rendszereztem, analizáltam, végül diagram segítségével szemléltettem. Ennek köszönhetően pontosabb képet kaphatunk arról, hogy a viharos történelmi események között miként formálódott a bírói hivatástörténet, milyen volt az érdeklődés a bírói életpálya iránt, milyen mértékű volt a bírák leterheltsége, milyen gyakoriak voltak a fegyelmi ügyek. Azért, hogy minél komplexebb képet kapjak, a statisztikai adatokat a korabeli szaksajtó megállapításaival és az igazságügyi miniszteri éves beszámolók szövegével egészítettem ki.

Eddigi tanulmányaim során gyakran hallottam, hogy a bírói pálya az egyik legszebb jogász hivatás. A tanulmány készítése során megerősödött bennem az a vélemény, hogy – minden nehézsége ellenére – ez a legszebb.

2. A BÍRÓI HIVATÁS ÉS A BÍRÓI ESKÜ

Már a jogtörténeti tanulmányaimból kiderült, hogy a hazai jogéletben rendkívül nagy szerepe volt az eskü intézményének. Ennek számos történeti változata volt, amelyek közül kiemelkedett a fontosabb hivatali feladatok ellátására, az ezzel összefüggő kötelezettségek elismerésére vonatkozó ünnepélyes nyilatkozat, ígéret, vagy fogadalom. A bírói tisztség kezdettől fogva nagy jelentőségű állami feladatok ellátására szolgáló, tekintélyt feltételező feladatellátás volt, így természetesnek vehetjük, hogy a megválasztáskor, az alkalmazáskor és a hivatalba iktatáskor szankcionálható ígéretet kellett tenniük. A szakirodalmi katalógusokból viszont az tűnik ki, hogy még nem született olyan tudományos összefoglalás, amely a magyar bírói eskük szövegének pontos megállapítására, ezek történeti tartalmának értelmezésére vonatkozna. Mivel a bírói hivatali eskünek a modern korban is jelentős szerepe van, indokoltnak tartottam az esküváltozatok rövid áttekintését, tartalmuk és a bírói hivatáshoz való korabeli kapcsolatuk rövid elemzését.

2.1. Bírói esküformulák a rendi korszakban

Az esküváltozatok áttekintésének belső időrendi és tartalmi határát a bírói hivatást megalapozó 1869. évi IV. törvénycikk megjelenése szabja meg. A bírászkodás történetének kezdeti időszakában, hazánkban is a törvényekbe foglalt esküszöveg tartalmilag az egyházi esküt képezte le, amennyiben a bírói tisztséget vállaló az Istenre, a szűz Máriára és minden szentekre fogadta, hogy jutalmat, kedvezést és gyűlöletet félretéve szolgáltat igazságot. Ez a szakrális jelleg 1869 után háttérbe szorult. Ettől kezdve a bírói hivatal és hivatás közjogi kötöttsége dominált, és ennek

megfelelően az újabb esküszöveg az uralkodó, az uralkodóház és az ország alkotmányához való hűséget emelte ki.

A rendi kor időszakában törvénybe (dekrétumba) foglalt jogforrások közül először Zsigmond király 1435. évi (II.) dekrétumának 1. articuluszában található utalást arra, hogy miért volt szükség a bírák eskütételére.¹⁴³ A legfontosabb indok az ítélezők elfogulatlanságának biztosítása, amely már abban az időben is a hivatás gyakorlásnak elemi feltétele volt. A hivatalos indokolásban arra is utalás történik, hogy az esküre kötelezett országos bírácoknak „a gyűlölet gyanúját”¹⁴⁴ is távol kell tartaniuk maguktól.

Az eskü jelentőségét növelte, hogy azt az uralkodó, vagy személyes megbízottjának kezeihez kellett letenni. Az 1435-ös eskü szövege:

Én N., esküszöm az Istenre és az Isten szent anyjára, Szűz Máriára, minden szentekre és Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek, együtt és egyenkint, a személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek megválogatása nélkül, és minden kérést, jutalmat, kedvezést, szeretetet meg gyűlölséget hátratéva és távol tartva, tehetségemhez képest igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni, amint tudniillik azt az Isten és az ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segítjen és a boldogságos Szűz Mária és a mi Urunk Jézus Krisztusnak az éltető keresztje.

A magánharccal, súlyos belső konfliktusokkal terhelt időszak bíráinak szakrális esküje alapvetően az egyházi értékrend, a vallás előírásainak követését várta el a hivatalba lépőktől. Ezt tükrözi az evangéliumi egyenlőségre történő utalás, az isteni igazság követésére történő felhívás és az eskü szankció-záradéka. A szövegben ezen túl megjelenik a bíraskodáshoz szükséges objektívitás iránti igény és a pártatlanság bírákkal szemben támasztott követelménye is.

A magyar jogtörténet kiemelkedő jelentőségű jogforrása, I. Mátyás Decretum maiusa kiemelkedő jelentőséget tulajdonított az igazságszolgáltatás kérdéseinek, és a bírói tekintély erősítésének. Nem véletlen, hogy számos – a bírói hivatást érintő – rendelkezése mellett ő is kötelezővé tette a bírák esküjét. Az 1486. évi LXXIII. törvénycikk elrendelte, hogy „az ország rendes bírái és helyetteseik, úgyszintén az ispánok, alispánok, ítélmesterek, táblabírák és mások, a kik az országban bíraskodnak, a maguk helyén esküt tegyenek.” A fejlett itáliai (és az

¹⁴³ JÁSZAY Pál: A magyar nemzet napjai a Mohácsi vész után 1. Pest, 1846. 250. p.

¹⁴⁴ Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p. Az esküszöveget elemzi: Alföldi Dávid: A bírói függetlenségről. Jogtudományi Közlöny, 1922. 2. szám 9. p.

általára közvetített római jogi) kultúrát meghonosító uralkodó már a teljes bírói kart figyelmébe vonta, hiszen a korabeli igazságszolgáltatás minden kulcspozícióját betöltő jogszolgáltatók eskütételre kötelesek voltak.

Én N. esküszöm az élő Istenre és az Isten szent anyjára, szűz Máriára és minden szentekre és az Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek és minden ügyben, mely tisztemhez tartozik, minden személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek megválogatása nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet és barátságot távol tartva és félretéve, tehetségemhez képest minden dologban igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni s végrehajtást eszközölni, a mint azt Isten és ez ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segítjen és minden szentjei.

Az igazságos király esküszövege lényegében nem különbözött a Zsigmond kancelláriájában megfogalmazott textustól. Jogi szempontból mégis figyelemre méltó, hogy az eskü tartalmazza a törvényes és igazságos végrehajtásban való közreműködés ígérését is.

II. Ulászló időszakában is számos olyan királyi rendelkezés született, amely az igazságszolgáltatást, benne a bírói hivatalt érintette. Az 1492. dekrétum XXXIII. artikulusa rögzített egy eskü-formulát, amely – néhány stiláris különbséggel – Mátyás korabeli szöveget vette át

„Én N. esküszöm az élő Istenre és az Isten szent anyjára, szűz Máriára és minden szentekre és az Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek és minden, tisztemhez tartozó ügyben, minden személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek, megválogatása nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet és barátságot távol tartva és félretéve, tehetségemhez képest minden dologban igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni s végrehajtást eszközölni, a mint azt Isten és az ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segítjen és minden szentjei.”

A norma bevezető soraiból kitűnik, hogy ezt a fogadalmat a bírakon kívül a királyi főtisztviselőknek is le kellett tenniük, hiszen rezortjukhoz tartozó ügyekben ők is gyakorta bírászkodtak. Meg kell említenem, hogy a fenti dekrétum esküszövegének tartalma szoros tartalmi egyezést mutat Werbőczy István Hármaskönyvének Előbeszédében (14. cím) foglalt, bírákkal szembeni követelményekkel. A legendás Hármaskönyv gyakran idézett sorai: „5. § A biró az itélethozásban ne legyen sem tulságosan kegyetlen, se szerfölyött kegyelmes: hanem csak igazságos. Mert minden ítélsben az irgalom és az erő, vagyis az igazság vagy egybekapcsolva. Ezeknek egyességében áll a méltányosság. [...] Mert a hol az igazság túlhágya mértékét, kegyetlenség vétkét szüli; a szerfölyött való kegyelmesség pedig a rend

felbomlását okozza.” Eszerint tehát a bírói hivatáshoz szükséges emberi tulajdonságok összegzése, a bírói ítélkezés elvárt normáinak megfogalmazása nem feltétlenül Werbőczy szellemi alkotása, hiszen ezek a követelmények már a korábbi bírói eskükben is megfogalmazódtak.

Történeti forrásként is kiválóan alkalmas és a rendi szemléte érzékeltetésére is plasztikus jogforrás az 1498. évi IV. törvénycikk „az ítélőmesterekről és a táblabírákról, meg azok esküjéről.”

„Nehogy pedig az ítélőmestereket ajándékokkal megvesztegessék, a rákosi szigorú eskü alatt meg kell fogadniok és ígérniök, hogy mindenki részére igazságos, törvényes és istenes ítéletet fognak mondani, és annak okáért minden perlekedőnek tetszésétől fog függni, ha vajjon akar-e nekik ajándékot adni vagy nem? 1. § Mindazonáltal, ha valamely peres fél törvényesen bebizonyíthatja azt, hogy valamelyik ítélőmester az ilyen ajándékok miatt valaki részére hamis és igaztalan ítéletet mondott, akkor az olyan ítélőmester fejével és javainak elvesztésével bűnhődjék. 2. § És hogy az ülnökökkel együtt a főpap- és báró urak is, kiknek a bíraskodásnál jelen kell lenniük, szintén tartozzanak a rákosi esküminta szerint hitet tenni arra, hogy mindenki részére, kedvezés és gyűlölség nélkül igazságos ítéletet fognak mondani. 3. § És hogy az olyannak, a ki paraszt törzsből származott, nem kell ítélőmesteri tisztet viselnie; és nem nemes törzsből ítélőmestert soha sem szabad választani.”¹⁴⁵

A dekrétum szövege sokat elárul a korabeli igazságszolgáltatás szemléletéről. Nem tiltja a bíraskodásban résztvevőket az ajándék elfogadásától, de szigorú büntetést helyez kilátásba az elfogult ítélet esetén. A rendelkezés kibocsájtójának szándéka szerint az ítélkezésben érdemben közreműködő ülnökök is esküre kötelezettek. A rendelkezés harmadik fontos pontja, hogy – a rendi szemléletnek megfelelően – rögzíti a nemesség igazságszolgáltatási monopóliumát, ezúttal kiterjesztve az ítélőmesterekre is.

Ahhoz, hogy a korszak bíraira és egyéb állami ügyekben szerepet vivő hivatalnokaira vonatkozó elvárásokat összevegyessük, érdemes idézni az 1498. évi VII. törvénycikket. Ennek címe szerint „midőn az egész országot érdeklő ügyek vannak a tanácsban tárgyalás alatt, a tanácskozáshoz nyolcz ülnököt kell odabocsátani, s ezek esküdjenek meg.”

Hogy a királyi felség olyan ügyek alkalmából, melyek az egész országot közösen látszanak érdekelni és illetni, a fentebb említett tizenhat nemes közül mindenkor

¹⁴⁵ A rákosi esküről: Bónis György: A személynök és bírótársai a Jagellók korában 5/I. Századok. 1969. 17. p.

nyolczat bocsásson be a tanácsba. 1. § A mely nemesek szigorú hit alatt tartozzanak megesküdni, hogy a tanácsban hűségesen és titoktartás mellett, valamint ez ország közjávára és hasznára fognak mindent megbeszélni és tárgyalni.

II. Ulászló 1500. dekrétumának X. artikulusa ismét elrendelte, hogy a táblához megválasztott bírák is tanúságot (hűségesküt) tegyenek a király és az ország iránti lojalitásukról. Az eskü szövegét nem ismerjük.

A Mohács előtti Magyarország területi egységei az igazságszolgáltatás terén is számos sajátosságokkal rendelkeztek. Ez a partikularizmus, tartalmi és stílári sokszínűség a bírói eskü szövegében megjelenik. A székelyek 1505-ben, Székely-Udvarhelyen hozott constitutiói, szerint:

„A bírák a választás után elsőbben istennek tartozó hiteket tesznek: hogy ők sem szeretetre, sem gyűlölségre, sem pedig magok hasznokra nézve nem, hanem csak az egy Istenre és annak igazságát szemök előtt viselvén, valami a két peres fél közt igazság léssen, azt cselekszik és végezik, melyet ha megcselekesznek, igen jó, ha hol pedig nem, ha a bírák közül valamelyik Istenét elfelejtvén és a maga idvességét is hátra hagyván, vagy könyörgésért vagy ajándékért, vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamely felé kitérne, az olyan mindjárt örök számkivetésre sententiáztassék.”¹⁴⁶

A rendi korszak magyar államszervezetének egyik markáns sajátossága a nemesi vármegyék kiterjedt hatásköre volt. A helyi nemesség önkormányzati szerve fontos igazságszolgáltatási jogkört gyakorolt: első fokon döntött a nagyobb perértékű polgári perekben, és a jelentősebb bűnügyekben. Ezen túl fontos felülvizsgálati jogkört gyakorolt az úriszékek és a hatáskörébe tartozó városi bíróságok ítéletei felett. A vármegyét irányító ispános személyesen is komoly befolyást gyakoroltak az ítélkezésre, ezért tevékenységük nem volt közömbös az uralkodó szempontjából sem. Az önvédő harcokkal terhelt időszakban született meg az 1552. évi XXXVIII. törvénycikk, amelynek – tartalmat összefoglaló – címe szerint „...az ispánok a vármegyékben esküt tegyenek; ellenkező esetben hivatalukat veszti.” A rendelkezés utal a korábbi időszak azonos tárgyú intézkedéseire, egyben igazolja, hogy ezek határtalanok voltak. A törvény szövegéből az is kiderül, hogy a hivatali eskünek a visszaélések megakadályozásában a korszak jogalkotói nagy jelentőséget tulajdonítottak.

¹⁴⁶ Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p.; Király János: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Különös tekintettel a nyugat-európai jogfejlődésre. Budapest, 1908. 544. p.

„Továbbá az ispánok az egyes vármegyékben a régi szokás és a korábbi országos határozatok értelmében a vármegye előtt esküt tegyenek. 1. § És azokat, a kik az esküt annyi rendelkezés után is megvetették: az ispáni tiszttől fosszák meg és helyükbe másokat tegyenek. 2. § Ha pedig valaki a királyi felség előtt tett esküt, az erről a dologról a vármegyének levelet mutasson föl; máskülönb (amiképp előre bocsátottuk) a vármegyén esküdjék; ellenkező esetben az ispáni tisztben el ne fogadják; hanem adják azt a tisztet annak, a ki esküt teszen.”

A királyi Magyarország 15. századi igazságszolgáltatási szervezete rendkívül nehezen tudta a kor kívánta jogszolgáltató feladatokat teljesíteni. A központi hatalom számos reformáló törvényt hozott, amely egyaránt érintette a bírói szervezetet, a bírák alkalmazását és a jogi eljárás szabályait. Ezek közé tartozott az 1557. évi XIII. törvénycikk, amely a királyi törvényszékhez az esztergomi érsek két emberén kívül, négy bíró választását rendelte el.

„A világi bíraskodás gyakorlására nézve pedig, a melynek a fennirt végzésekhez képest kell végbe mennie, legalább négy, a törvényben járatos és alkalmas bírót kell alkalmazni: legyenek ezek akár a királyi felség vagy az urak szolgálatában állók közül valók, akár mások. 1. § És az igazságtételre nézve az ország rendes bírái előtt legott esküt is tegyenek, nehogy gyanúsíthatók legyenek.”

A rendelkezés utolsó mondata ebben az esetben is szükségesnek tartotta az eskületétel által nyújtott garanciát, hiszen az új bírák így kerülhették el a bírói tevékenységet minden korban kísérő gyanúsítgatást.

III. Károly magyar király különös gondot fordított az igazságszolgáltatás rendi keretek között történő korszerűsítésére. Ennek egyik fontos – a bírói státust is érintő – dokumentuma az 1715. évi XXIV. törvénycikk „a törvények javításáról s törvényszékek tartásáról.” A keveset hivatkozott törvény elvi éllel rögzítette a szakmai alkalmasság, a törvény tudásának igényét és bírakkal szembeni kötelezettségét.

4. § A közben pedig míg ezt az intézkedést a jövő országgyűlésen fogamatba nem veszik, igazságosnak találják, hogy (a kir. fiscus alább említett eljárásának fenntartásával) úgy a nagyobb, mint a kisebb nyolczados valamint a rendkívüli törvényszékeket s a felebbvitelek felülvizsgálatait, úgy a királyi, mint a hétszemélyes táblán is, (melyhez az ország főpapjain és báróin kívül más, az említett főpapokkal és bárókkal együtt az igazságszolgáltatásra, Ulászló 3-ik decretuma 4-ik t. cikkének hasonlatosságára esküvel előzetesen kötelező törvénytudókat is alkalmazzanak) minden további értesítés nélkül, csupán e jelen szabály erejével fogva, a kir. ügyész ellenében is, az alább írt eljárás kivételével, az

oda tartozó perekben, a megállapított időkből mind Magyarországon, mind a hozzá kapcsolt részekben, megtartsák.

Az uralkodó ebben az esetben is fontosnak tartotta a bírói esküt, amelynek Ulászló által kiadott szövegét rendelte alkalmazni. Az igazságszolgáltatás szervezetének legjelentősebb rendi kori szervezeti reformjára 1723-ban került sor. Az 1723. évi XXX. törvénycikk „a kerületi táblák felállításáról, és az azoknál alkalmazandó személyekről” rendelkezett. A korabeli tömör törvényi szóhasználata ellenére kitűnik a bírakkal szembeni határozott elvárás, a magyar alattvalói státus, a megfelelő vagyoni helyzet és a hivatali eskü letétele.

„2. § Hogy a perlekedők, az 1715. évi 28-ik törvénycikkben megjelölt s eddig az ítélmesteri bírói hatósághoz tartozó ügyekben az igazságszolgáltatás jótéteményétől megfosztva ne legyenek, Ő legsz. felsége jószágos akaratához és szándékához képest, elrendelik, hogy az ország négy kerületében alattas ítéltáblákat állítsanak föl. 3. § Melyek mindegyike, az elnökökkel együtt, magyar születésű s ez országban jó birtokos és a hazai jognak szabatos ismeretével s egyenlő bíraskodási hatáskörrel felruházott, bírói esküvel kötelezendő öt személyből álland.”

2.2. A bírói eskü szerepe 1869 után

A kiegyezést közvetlenül követő két évben a bírói eskü szövege eltért az anyaországi és az erdélyi részekben. Az egyébként közjogilag egyesült erdélyi részekben az ítélt bírák minden esküformájában benne volt a hűségi fogadalom az uralkodó és a törvényes leszármazói iránt. A régi magyarországi részekben a főbíróóságok esküformájából ez hiányzott.

Az 1869. évi IV. tc. 14. §-a szerint a kinevezett bírónak esküt kellett tennie. A bírói hatalom gyakorlásáról szóló sarkalatos törvény az eskü letételéhez kötötte a bírói tevékenység megkezdését, a bírói fizetéshez való jogot és – ha az esküt tevő állami hivatalt korábban nem viselt – a szolgálati idő megkezdését is.

Hivatalos esküformát nem törvény állapította meg, hanem az 1871. december 20-i, 10.369. IME. számú igazságügyi miniszteri rendelet.¹⁴⁷ Ezt a szöveget vették később (1874-ben, majd az 1891-ben) kiadott bírói ügyviteli szabályok is. Ez az esküforma szó szerint azonos volt azzal, melyet a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor a képviselőház központi bizottsága készített, és törvényi szöveggé javasolt. A képviselőházi vitában Nyári Pál élesen tiltakozott

¹⁴⁷ Igazságügyi Javaslatok Tára, 1910. augusztus-december (10. évf.) 4. szám 491. p.

az eskü törvénybe vétele ellen, elsősorban azért, mert a tervezet – az erdélyi mintát követve – nem csupán az uralkodó, hanem az uralkodóházához való hűség fogadalmat is tartalmazta.¹⁴⁸

Az esküre utaló rendelkezés lényegét érintetlenül hagyva az 1891. évi XVII. tc. 58. §-a módosította az 1869-es normaszöveget. Eszerint „A bíró kineveztetése után legkésőbb egy hó alatt s mindenesetre hivatalának elfoglalása előtt köteles a bírói esküt letenni azon törvényszék teljes ülésében, melyhez kineveztetett, vagy amelynek kerületében székhelye van.” Szilágyi Dezső korszakos rendelkezése¹⁴⁹ nyomán megszületett a bírói eskü szövege is:

„Én N. N. esküszöm az igaz és mindenható Istenre, hogy Ő császári és apostoli kir. Felségéhez, I. Ferencz József urunkhoz és királyunkhoz, Ő Felsége uralkodó házához, Magyarországhoz és ennek alkotmányához bármi viszonyok közt hű maradok; a hivatali titkot megőrzöm, a törvényes szokásokat és rendeleteket megtartom, ezek szerint erőmhöz és tehetségemhez képest a hivatalomhoz tartozó minden ügyben az előttem perlekedőknek vagy hozzám folyamodóknak személyválogatás, érdekeltség és elfogultság nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést és kedvkeresést, félelmet és gyűlöletet félretéve, részrehajlatlanul, lelkiismeretem és meggyőződéseim szerint igazságot szolgáltatok; tisztemben híven, pontosan és serényen eljárrok. Isten engem úgy segítjen!”

Nem érdektelen idézni a bírósági kezelőszemélyzet (igazgató, irodaigazgató, irodatiszt, írnok, díjnok) esküjét, amelyben jól érzékelhető a korabeli ügyvitelei és ügykezelési fegyelem iránti igény.

„Én N. N. esküszöm az igaz és mindenható Istenre, hogy Ő császári és apostoli kir. Felségéhez, Első Ferencz József urunkhoz és királyunkhoz, Ő Felsége uralkodó házához, Magyarországhoz és ennek alkotmányához bármi viszonyok közt hű maradok; a törvényeket és rendeleteket megtartom; elöljáróim iránt engedelmességgel viseltem; a hivatalos meghagyásokat pontosan és lelkiismeretesen teljesítem; a hivatalos iratokat rendeltetésükhöz és a nyert utasításhoz képest híven kezelem; azokat vagy azok másolatát másnak, mint a kit szabály szerint illet, ki nem adom; az azokban előforduló más módon tudomásomra jutott hivatali titkokat senkinek fel nem fedezem; a hivatali könyveket és jegyzékeket lelkiismeretesen vezetem; mindenre, ami hivatalomhoz

¹⁴⁸ Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p.; Képviselőházi napló 1869-1872. II. köt. 476-481. p.; A Hon, 1869. július (7. évf. 156. szám 1. p.

¹⁴⁹ Bírói ügyviteli szabályok: az 1891. évi 4291. IME. sz. rend., (R. T. 935.p.) 25. §-a.

tartozik, gondosan felügyelek; tisztemben híven, pontosan és serényen eljárók. Isten engem úgy segítjen!”¹⁵⁰

A bírói eskü letételére vonatkozó, a polgári korban mindvégig érvényes szabályok szerint a kinevezett ítéldbíró a kinevezési okirat átvétele után egy hónapon belül köteles a hivatali esküre jelentkezni. A kinevezett bíró a fizetését és egyéb pótlékait a hivatali eskü letételének napjától kapta. A társas-bírósághoz kinevezett bíró az esküt a bíróság teljes ülésében tette le, a járásbírósághoz kinevezett bíró annak a törvényszéknek teljes ülésében, melynek kerületébe a járásbíróság tartozott. Az eskületétel után az állást kötelező volt elfoglalni. Ha a bíró az eskü letételében vagy állásának elfoglalásában gátolva volt, az illetékes bíróság elnökétől halasztást kérhet. Az esküre vonatkozó törvényi és ügyviteli szabályokat szigorúan vették. Aki az eskü letételére vonatkozó kötelezettségnek nem tett eleget, és a mulasztást nem igazolta, úgy tekintették, hogy a kinevezést nem fogadta el.

A korabeli szakirodalom hangsúlyozta, hogy a bírói esküre a szorosan vett hivatali szempontokon túl is szükség van. A Magyar Jogi Lexikon szakírója szerint ugyanis a bírói hivatal nem csupán kikényszeríthető törvényes kötelezettségeket ró a bíróra, hanem olyanokat is, amelyek „mint alattvalóra és állampolgárra tisztán erkölcsi alapon hárulnak.”¹⁵¹ A bírói eskü éppen az erkölcsi köteleességek teljesítésének biztosítója.

Már a kiegyezés utáni időszak elején felmerült a kérdés: hogyan pótolható a bírói eskü azok esetében, akik a hitelveik szerint nem tartoznak esküt tenni. A bírói hivatásra vonatkozó törvények ebben a kérdésben nem adtak eligazítást. Az alkotmányjogászok a közszabadságra hivatkoztak, miszerint a bírákat hivatalukra valláskülönbség nélkül alkalmazni kell (1791. évi XII. tc., 1895. évi XLIII. tc.). A kérdést analógia útján segítette megválaszolni az 1868. évi LIV. tc., amelynek 242. §-a kimondja, hogy „Felek, kik az eskütételtől saját hitelveik szerint törvényesen fölmentvék, ünnepélyes bizonylást tartoznak eskü gyanánt letenni, mely azonban foganatára a valósággal letett esküvel minden tekintetben egyenlő.” Horvát Boldizsár, a legendás igazságügyi miniszter, a bírói hatalomról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása során 1869. július 9-én, szintén ebben a szellemben nyilatkozott. Álláspontja szerint „Miután van általános törvényünk (t. i. az 1868. évi LIV. tc.), mely rendelkezik arról, hogy oly egyének, kik hitük szerint nem

¹⁵⁰ MARSCHALKÓ János: A bírósági ügyvitel szabályai. Az új büntető ügyvitel szabályaival kiegészített második kiadás. Budapest, 1900. 36-37. p.

¹⁵¹ Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p.; König Endre: Bíróköldés büntetőügyekben. Jogtudományi Közlöny, 1925. 14. szám 108. p.

tartoznak esküt letenni, azok az eskü helyett fogadalmat tesznek: úgy hiszem, ezen általános törvényt nem kellene itt ismételni; ez minden esetben különösen alkalmazást igényel és alkalmaztatni fog.”¹⁵²

A bírói eskük szövegének vázlatos áttekintése után e tárgyú gondolataimat a ma hatályos bírói eskü szövegének idézésével zárom. A bírák jogállásáról és javadalmazásáról 2011. évi CLXII. törvény szerint:

22. § (1) A bíró tevékenységének megkezdése előtt, a kinevezésétől számított 8 munkanapon belül esküt tesz a bíróság elnöke előtt. Az eskü szövege az egyes közjogi tisztségviselők esküjéről és fogadalmáról szóló 2008. évi XXVII. törvényben foglalt eskü szövegéből és az annak zárómondatát megelőző következő szövegből áll:

„Fogadom, hogy a rám bízott ügyeket tisztességes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálom el; hivatásom gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérel.”

2008. évi XXVII. törvény Én, (az eskütevő neve) fogadom, hogy Magyarországhoz és annak Alaptörvényéhez hű leszek, jogszabályait megtartom és másokkal is megtartatom; (a tisztség megnevezése) tisztségemet a magyar nemzet javára gyakorolom. (Az eskütevő meggyőződése szerint) Isten engem úgy segítjen!

Jól látható, hogy napjaink bíráinak esküszövege számos ponton őrzi a történeti hagyományokat. Egyezik a hivatali alkalmazáshoz szükséges kötelező jelleg, az eskü morális töltöttsége és annak homagiális (hűségi) tartalma. Szerepel benne az igazságosság érvényesítésének kritériuma, amely a jogszolgáltatás mindenkori alapkövetelménye volt. A történeti esküszövegekhez képest viszont új elem a méltányosság követelményének erőteljes hangsúlyozása.

3. A BÍRÓI HIVATÁS SZERVEZETI KERETEI A POLGÁRI KORBAN

A kiegyezés utáni bírósági rendszer egyik legfontosabb jellemzője a szervezetrendszer és a jogszolgáltató működés stabilitása, állandó jellege. A bírósági szervezet átalakításával véget ért az a korszak, amikor az uralkodók egyedi mandátummal, eseti felhatalmazással rendelték el egyes ügyek bírói vizsgálatát. Ezt követően a bíróságok már nem meghatározott időszakonként ülészttek,

¹⁵² Képviselőházi napló. 1869. évi II. köt. 479. p.; Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p.; Alföldi Dávid: A bírói függetlenségről. Jogtudományi Közlöny, 1922. 2. szám 9. p.; Ludvig: Isten úgy segítjen. A Hon, 1869. július (7. évf.) 158. szám 1. p.

működésük állandóvá vált. Ez a körülmény döntő hatást gyakorolt a bírói státusra is, hiszen az igazságszolgáltatás résztvevői ettől kezdve főhivatás szerint látták el feladataikat. A gyakorlat igényei nyomán maradtak még eseti jellegű ítélő fórumok is, mint a szolgabírák és a békebírák testületei, de ezek szerepe fokozatosan csökkent. Nélkülözték az ítélkezési állandóságot a korlátozott ügykörű választott bíróságok valamint – törvényszékek esetében – az ülészakok idejére megalakított, nálunk rövid ideig működő esküdtbíróságok.¹⁵³

A bíróságok a szervezeti reform után ezentúl lokalizáltak, helyhez kötöttek voltak; szabály szerint csak kijelölt székhelyükön és hivatali helyiségeikben gyakorolhatták az igazságszolgáltatást. Ez a körülmény szintén jelentősen befolyásolta a bírák szolgálati viszonyait. A törvényszékek központjait törvény, a járásbíróságok székhelyét, területét és a törvényszékek határait az igazságügyi miniszter állapította meg. A miniszterek – különösen Szilágyi Dezső – gyakran éltek ezzel a lehetőséggel. A bíróságok hivatal-szerűen, folyamatosan működtek, az általános törvényszünet ismeretlen volt. Az 1887. évi XXX. tc. 2. §-a törvényszünetet csak az ítélőtáblákra és a Kúriára tartotta fenn, sürgős ügyekben ezeknek a fórumoknak is külön szüneti tanácsokat kellett tartaniuk.

A bíróságok 1869-től államszervezet részeivé váltak, megszűnt a tradicionális önkormányzati bíráskodás, és a bírák választásának gyakorlata. Ez az elv – a törvényhozás által megszabott feltételek és korlátok között – kiterjedt azon szervekre is, amelyek átruházott hatáskörben jártak el. A szervezet alapvetően homogénné vált, hiszen az 1871. évi XXXI. és XXXII. tc. azonnali hatállyal megszüntetett minden addigi különleges hatáskörű elsőfokú bíróságot, városi és megyei törvényszéket, úrbéri ítélkező fórumot, bányabíróságot, főszolgabírói vegyes-bíróságot.

Az ítélkező személyzet jogi helyzetét alapvetően meghatározta, hogy a bíróságok felügyelete, egymáshoz és társhatóságaikhoz való viszonya szabályozottá vált. Az igazságügy-miniszter főfelügyelete mellett minden bírósági elnök szolgálati felettese, felügyelő hatósága lett bírói munkatársainak. A magasabb fokú bíróság szervezeti-felügyeleti jogot kapott az alacsonyabb szintű felett. A bíráskodási tevékenységre nézve hierarchikus viszony alakult ki az egyes bírósági fokozatok között. A szervezeti törvények rendelkeztek a hatásköri és illetékességi összeütközés során követendő eljárásról, az azonos fokú bíróságok egymáshoz való viszonyáról. A bírósági szervezetben következetesen érvényesült a

¹⁵³ A bíróságok szervezéséről: Toldy István: Öt év története. Pest, 1872. 220-221. p.; Sárközi Zoltán: Kisebb érdekképviseleti fondok Repertórium (Levéltári leltárak 87.) Budapest, 1988. 31. p.

decentralizáció elve, amely szerint a jogviták zömét ott kellett elbírálni, ahol azok keletkeztek.¹⁵⁴

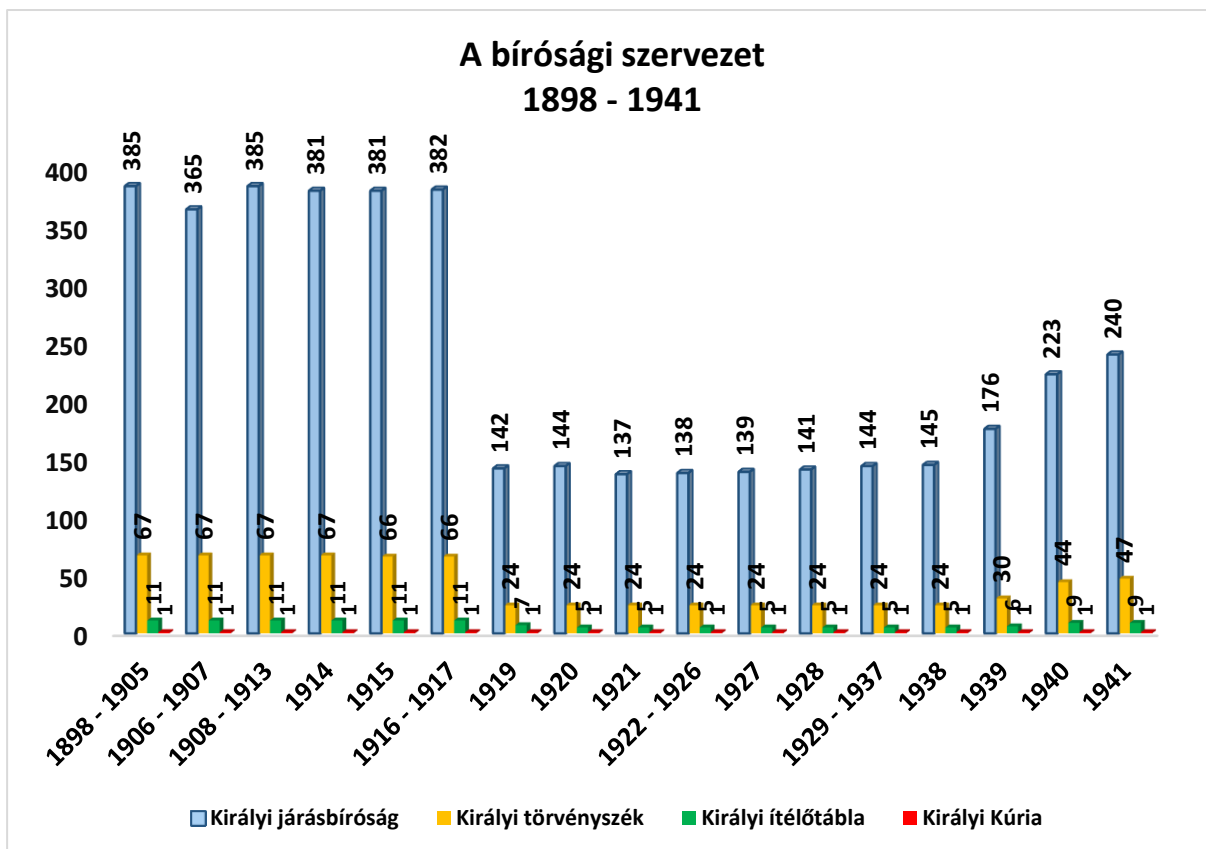
A bírói hivatás szempontjából különleges jelentősége volt annak, hogy részletező törvények határozták meg a bíróságok belső szervezetét, a szolgálati viszonyokat, a bírák, a segéd- és kezelőszemélyzet alkalmazási feltételeit. Sor került a bírói függetlenség szervezeti és anyagi feltételeinek szabályozására, az összeférhetetlenség leggyakoribb eseteinek meghatározására. Egy kúriai döntés szerint bírói függetlenség egyik alapvető biztosítéka, hogy „az arra törvény szerint illetékes bíróság eljárása alól a döntése alá kerülő ügy, a törvényben szorosan meghatározott mellőzhetetlen szükség esetein kívül el ne vonassék”. A bírói függetlenség további biztosítékai: 1. a bírák elmozdíthatatlansága (1869. évi IV. tc. 15. §.) és áthelyezés tilalma (1891. évi XVII. tc.); 2. az összeférhetetlenség szabályozása (1869. évi IV. tc. 8-13. §§.); 3. a bírák anyagi függetlensége. (1869. évi IV. tc. 5. §.) és 4. az együtt-alkalmazást kizáró okok (1891. évi XVII. tc. 41-43. §§.). Sarkalatos elvnek tekintették azt is, hogy senkit illetékes bírójától elvonni nem szabad (1869. évi IV. tc. 20. §).¹⁵⁵

A bírák személyzeti viszonyait az is jelentősen meghatározta, hogy a dualista rendszer világosan elkülönítette egymástól a rendes és különös bíróságokat. Az érdemi ítélezés alapvetően a rendes bíróságok keretei között zajlott, az alapvető szabályozások is ezt a területet érintették.

A bíróságtörténeti szakirodalomban a dualizmus-kori rendes bíróságok számát átlagolva olvashatjuk. Az is gyakori, hogy a szerzők az egyes fórumokat létesítő törvények irányszámait veszik alapul, és a későbbi változásokra nem utalnak, ezt már nem követik. Az alábbi táblázat a hivatalos igazságügyi statisztikai adatok alapján mutatja be a bírósági szervezet számbeli változásait.

¹⁵⁴ STIPTA István: A magyar bírósági rendszer története. Debrecen, 1998. 125-126. p.

¹⁵⁵ KÖNIG Endre: Bíróküldés büntetőügyekben. Jogtudományi Közlöny, 1925. 14. szám 108. p.

3.1. A királyi járásbíróságok és személyzetük

A nagy jogszolgáltatási reform után új bírósági rendszer alapegységei a járásbíróságok lettek. Ezeken a fórumokon döntöttek a tömegügyekről, itt bírálták el a kisebb vagyoni értékű polgári pereket és a csekélyebb súlyú büntetőügyeket. A létesítendő járásbíróságok számát – nagy viták után – az 1871. évi XXXII. tc. 360-ban állapította meg. Amikor a katonai határőrvidék 1873-ban civil területi szervezetté alakult, a számuk további 14-gyel bővül. Mivel az ügyforgalom radikálisan növekedett, 1885-ben még tíz ilyen fórumot létesítettek. Budapest területén öt járásbíróság alakult, melyeket az I-III., IV., V., VI-VII., VIII-IX. kerületekben szerveztek. Az 1913. évi XXV. tc. az utóbbi négy járásbíróságot „központi járásbíróság” néven egyesítette, hatáskörébe kizárólag polgári ügyeket utalt. A járásbírósági bűnügyek (alapvetően vétségek) elbírálására az egész fővárosban egy „budapesti büntetőbíróságot” alapítottak.

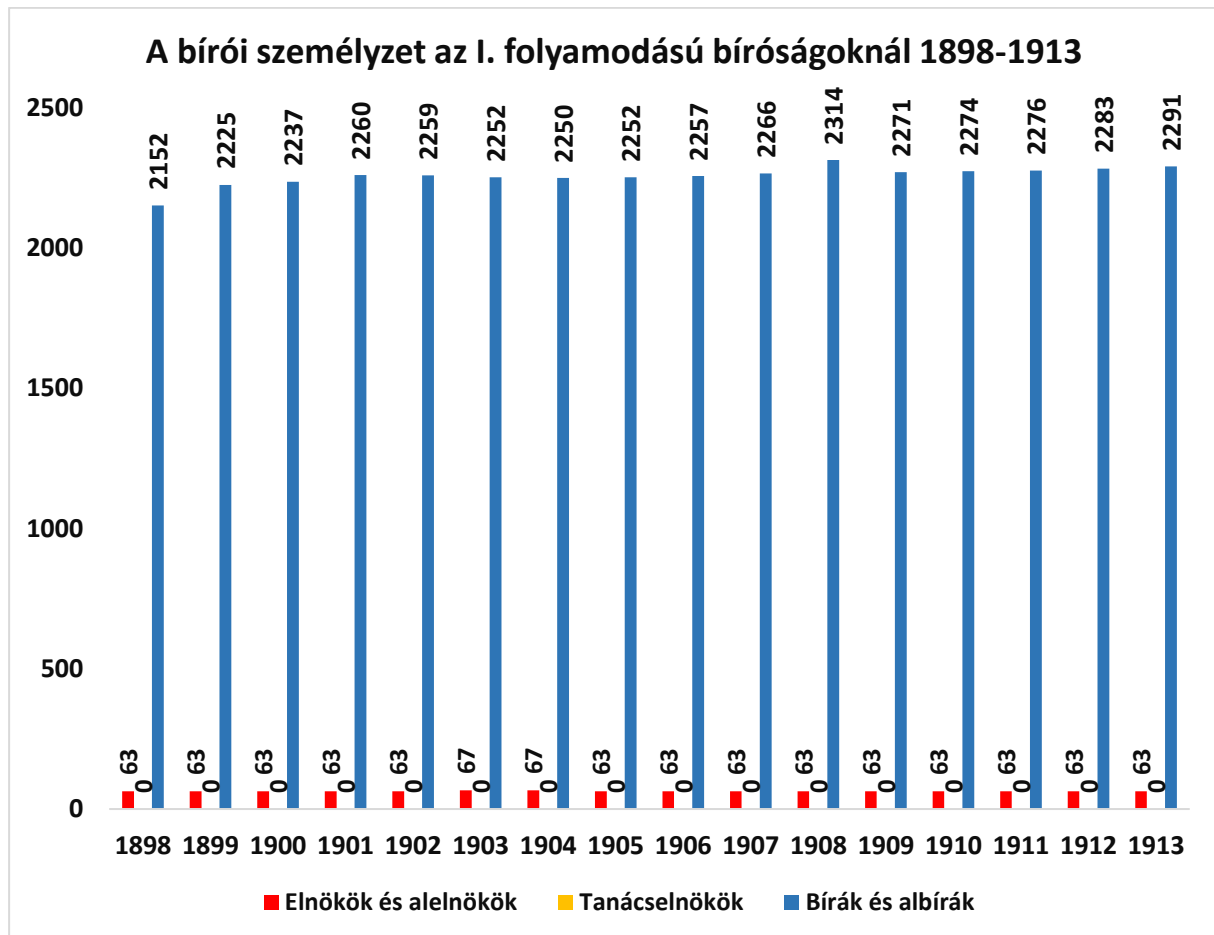
A járásbíróság élén kinevezett járásbírák álltak, akikhez – nagyobb ügyszámú helyeken – al-járásbírákat osztottak be. Az ítékezés egyes-bíráskodás formájában történt. A járásbíróság ítéletei ellen (polgári ügyekben) jogorvoslatért a törvényszékhez lehetett fordulni, büntető ítéleteik az ítélőtáblához voltak fellebbezhetőek. A jogállamiság szempontjából fontos döntés volt, hogy a

telekkönyvek vezetése fokozatosan – 1915-re végleg – átkerült a járásbírókhoz. Ez a döntés szavatolta az ingatlanforgalom szakszerű kezelését, de kétségtelenül nagy adminisztratív terhet rótt a csekély számú ügykezelői apparátusra. A bírósági adminisztrációt helyi kezelőirodák látták el.

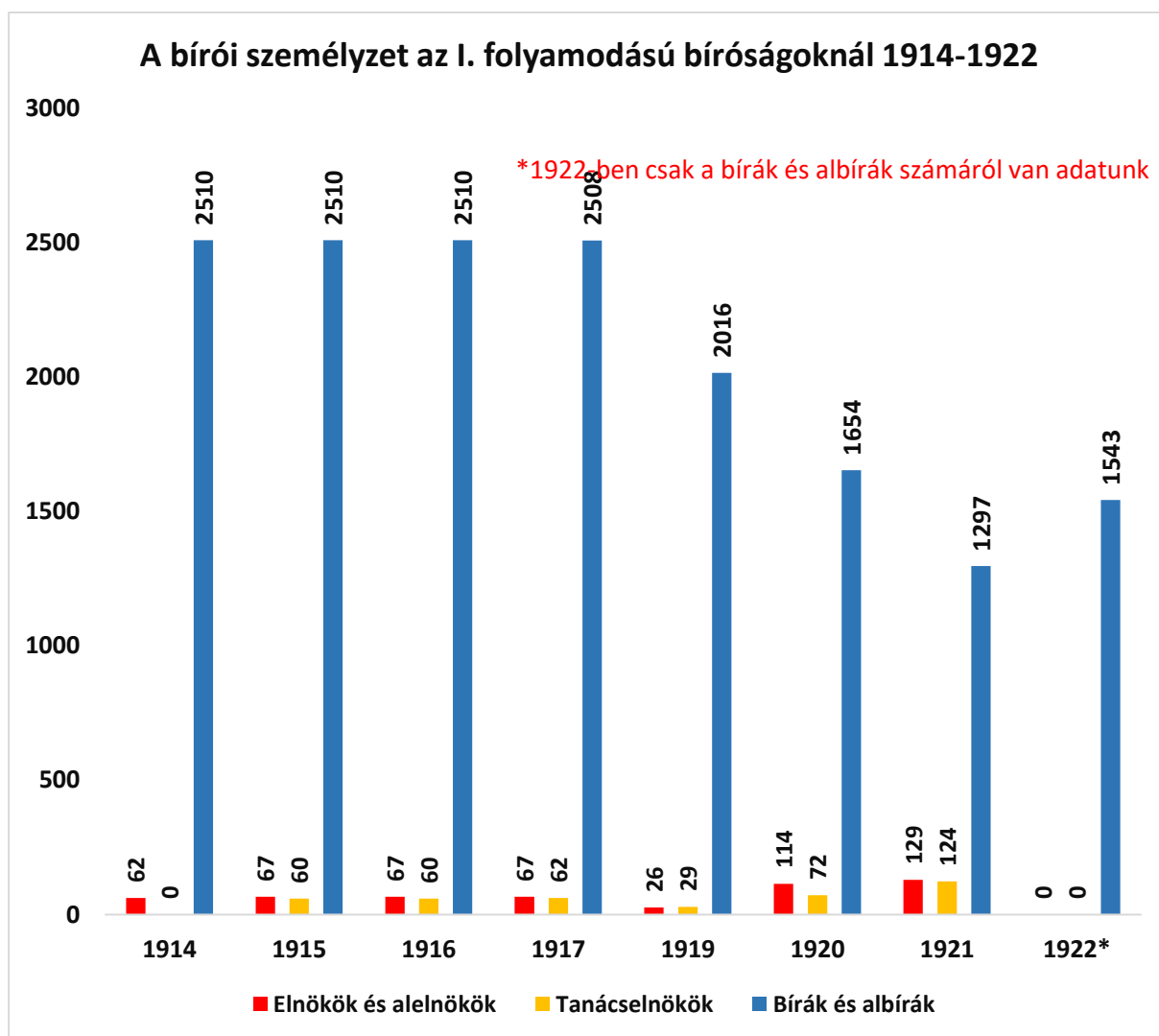
Az első szintű, tömeges ügyforgalmú bírói fórumok szervezetéről és hatásköréről már az átszervezés elején dönteni kellett. A királyi járásbírók belső szervezetéről az 1871. évi XXXI. és 1891. évi XVII. tc.-ek rendelkeztek. A törvényi rendelkezések szerint a járásbírók egy, esetleg több járásbíróból állt. A bírói létszámot a segéd- (jegyző, aljegyző, joggyakornok), kezelő- (írnok, díjnok) és szolgaszemélyzet egészítette ki. A járásbírói szervezethez tartoztak a bírósági végrehajtók is. Ha a járásbírók telekkönyvi hatóság is volt, a telekhivatal külön személyzetét is ide sorolták. Már az 1871-es törvény igyekezett tisztázni a bíróságon belüli függelmi viszonyokat. Eszerint a felügyelet és igazgatás szempontjából a járásbírók személyzete a vezető járásbíró alatt állt, akit akadályoztatása esetén a második járásbíró, esetleg a rangidős albíró helyettesített. A szolgálat szempontjából azonban a vezetés a járásbírók csak a segéd- és kezelőszemélyzettel és a bírósági végrehajtókkal szemben illette meg, a telekkönyvi hivatal közvetlenül a rang szerint első telekkönyvvezető, szükség esetén a törvényszéki elnök által kijelölt segéd-telekkönyvvezető irányítása alatt állt.

Ma már különösnek hat, hogy a korabeli jogalkotók milyen részletesen szabályozták a bíróságek ügykezelési rendjét. A járásbírók belső szervezetében az 1897. december 30-án kiadott bírósági ügyviteli szabályzat is hatalmas terjedelmű dokumentum, amely a kezelési teendőket a bírák mellett felállított jegyzői irodákba beosztott kezelők által, a bíró közvetlen útmutatása és felügyelete alatt végeztette. A Szilágyi Dezső koncepcióját követő szabályozás szerint a járásbírók felettes (fellebbviteli, felülvizsgálati) hatósága, az 1893. évi XVIII. és 1896. évi XXXIII. tc. szerint az a törvényszék, amelyik területén az eljáró járásbírók székhelye volt. A peren kívüli eljárásban hozott végzések esetében az ítéltábla rendelkezett másodfokú hatáskörrel. Voltak sajátos illetékességi szabályok is: a budapesti és pestvidéki törvényszékek területén levő járásbírók az 1893. évi XVIII. tc. szerint mint kereskedelmi bíróság járt el. Ebben az esetben is gondoskodta a felülvizsgálatról: az ide tartozó ügyekben a járásbírók fellebbviteli hatósága a budapesti kereskedelmi és váltótörvényszék volt. Az 1893-as törvény decentralizálta a felügyeleti jogot is; ettől kezdve a járásbírók feletti felügyeletet törvényszékek és ítéltáblák látták el, a főfelügyelet joga az igazságügy-minisztert illette meg. Korábban az igazságügyi miniszter gyakorolta a

bíróságok feletti felügyeleti jogot, de ez a fontos tevékenység – a bíróságok nagy száma miatt – a gyakorlatban nem érvényesült.¹⁵⁶

¹⁵⁶ MARSCHALKÓ János: Bírósági szervezet. In: Magyar Jogi Lexikon II. köt. (Szerk.: Márkus Dezső) Budapest, 1899. 88. p.

3.2. A királyi törvényszékek és bíráik

A polgári kori bírósági szervezetünk központi fóruma a királyi törvényszék volt. Ez a fórum örökölte a rendi vármegyék elnevezését, kiemelt szerepét és általános hatáskörét. A folytonosságot formailag az is igazolta, hogy a területi illetékesség törvényi megállapítása során a dualizmus-kori törvényhozók törekedtek arra, hogy minden közigazgatási feladatot ellátó vármegye területén legyen legalább egy ilyen ítélkező fórum. Az is előfordult, hogy egy megyében – figyelembe véve a földrajzi viszonyokat, és az érkező ügyek számát – több királyi törvényszék létesült (pl. Kalocsa).¹⁵⁷

¹⁵⁷ MARGITAY Dezső: A bírói kinevezések eszközlése körüli nézetek. Jogtudományi Közlöny, 1870. 27. szám 171. p.; Márkus Dezső: A végleges bírósági szervezet megalkotása. Jogtudományi Közlöny, 1908. 20. szám 173-174. p.

Az 1871-ben nagy viták nyomán létrejött szervezeti törvény nyomán az ország egész területén 102 királyi törvényszék alakult. Tíz évvel később újabb három általános hatáskörű bírói fórum jött létre. Az államháztartás siralmas állapota is indokolta, hogy Tisza Kálmán miniszterelnökségének első évében az 1875. évi XXXVI. tc. 64-re, csaknem a felére csökkentette a törvényszékek számát. Tíz évvel később ismét szűkítő korrekció történt: a Jászberényben és Karcagon megszüntetett ítélő fórumok helyébe Szolnokon új törvényszéket hoztak létre. A rendszer hatásköri szempontból is lassan stabilizálódott, egyedül a budapesti törvényszékből emelték ki a büntető ügyszak bíráit, és 1895-ben önálló büntetőbírósággá szervezték a budapesti büntető törvényszéket. A Horthy-korszakban törvényszékeket Budapesten és általában megyénként szerveztek. A területi arányosság érdekében egyes megyékben több ilyen bírói fórum létesült, más esetekben két megyét átfogó illetékességi területű törvényszékek alakultak. Így pl. Pest megyében a Pest vidéki, kecskeméti, kalocsai bíróság működött, míg Komárom-Esztergom k.e.e. megyékben nem volt külön törvényszék.¹⁵⁸

A királyi törvényszékek belső szervezetét törvényi rendelkezések, közelebbről az 1871. évi XXXI. tc. 6-10., és az 1891. évi XVII. tc. 25., 28. és 35-37. §-ai szabályozták. A törvényhelyek rendelkeztek az elnöki státusról, rögzítve, hogy a törvényszékeket ők vezetik. Ha az elnök bármilyen okból nem tudta ellátni feladatát, az ítélőtáblai bírói címmel felruházott törvényszéki bírák közül a rangsor szerint következő helyettesítette. A fővárosi törvényszéki elnököket hivatalból a Kúria rendes bíráinak létszámába sorolták, a vidéki törvényszéki elnökök közül tízen kaphattak Kúriai bírói címet. A törvényszéki bírák létszámának meghatározása az igazságügyi miniszter joga volt. A létszámszaporítás elkerülése és a takarékoság érdekében a törvényszéknél ténylegesen hivatalban lévő albírák száma az adott királyi törvényszéknél rendszeresített ítélő bírák létszámának egynegyedét nem haladhatta meg.

A bírói hivatást ellátók sajátos személyi köre volt a különös bíróságok személyzete. A váltó- és kereskedelmi jogviták eldöntésére – a budapesti, a budapesti büntető és a pestvidéki törvényszékek kivételével – az ország valamennyi törvényszékénél kereskedelmi ülnököket alkalmaztak. Minden törvényszékekhez előírt számú segítő apparátust, egyrészt segédszemélyzetet (jegyzők, aljegyzők, joggyakornokok, pertárnok), másrészt kezelőszemélyzetet (irodaigazgató, irodatisztek, telekkönyvvezetők, segéd-telekkönyvvezetők, írnokok és díjnokok)

¹⁵⁸ Az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbíróságok területköreinek kimutatása. Magyarországi Rendeleték tára. 1. Pótfüzet 1871. Pest, 1872.; Stipta 166. p.

alkalmazták. A törvényszékek személyzete feletti felügyeletet a törvényszéki elnök látta el.

A törvényszékek elsőfolyamodású bíróságokként polgári jogvitákban egyes vagy hármas tanácsban döntöttek. Abban az esetben, ha e testületek fellebbezési fórumként jártak el, mindig hármas tanácsban hozták határozataikat (1893. évi XVIII. tc. 125. §). Ez volt a határozathozatal rendje az olyan semmiségi panaszok esetében is, amelyeket az érdekeltek a békebírák – a községi bíráskodás alá tartozó ügyekben hozott – ítéletei ellen nyújtottak be. (1893. évi XVIII. tc.). A törvényszék fellebbezési tanácsának elnöke rendszerint maga a törvényszéki elnök volt, de lehetett más olyan bíró is, akit az igazságügyi miniszter a fellebbezési tanács vezetésének jogával ruházott fel.

A váltóeljáráshoz tartozó, továbbá kereskedelmi ügyekben – ha a törvényszék bírói illetékességről döntött, vagy a kereskedelmi ügy érdekében határozott – az egyik szavazónak feltétlenül speciális ismeretekkel rendelkező kereskedelmi ülnöknek kellett lennie. Büntető ügyekben a törvényszéknél, mint első fokú bíróságnál a vizsgálóbíró (1891. évi XVII. tc. 33. §) egyesbíróként járt el, aki nem csupán nyomozó tevékenységet fejtett ki, hanem bírói hatáskört is gyakorolt. A vádtanács (1897. évi XXXIV. tc. 8. §) elnökből és két bíróból álló testületből állt. A korabeli igazságszolgáltatás sajátos fórumai az időszakonként működő esküdtbíróságok voltak (1897. évi XXXIII. tc. 1. §). E testületek az elnökkel együtt három bíróból és 12 esküdtből álltak. Ez azonban nem minden törvényszéknél működött, mert az igazságügyi miniszter elrendelhetette, hogy ugyanazon ítéletábla területén levő több szomszédos törvényszék területét egy esküdtbírósági kerülettel alakítsák át.

A járásbíróságoktól fellebbezett pereket a törvényszék minden esetben tanácsulésen vizsgálta meg, és itt döntöttek arról, hogy az ügy fellebbviteli tárgyalásra utasítható-e. A törvényszékeknél fegyelmi bíróság is működött, de ez csupán a törvényszék területén levő bíróságok hivatalnokai és szakértői felett ítélt, az ítéltbírák fegyelmi ügyei nem tartoztak hozzá. A testület elnökből vagy ennek helyetteséből és két ítéltbíróból állt. A fegyelmi testület fellebbviteli fóruma az ítéltábla fegyelmi bírósága volt.

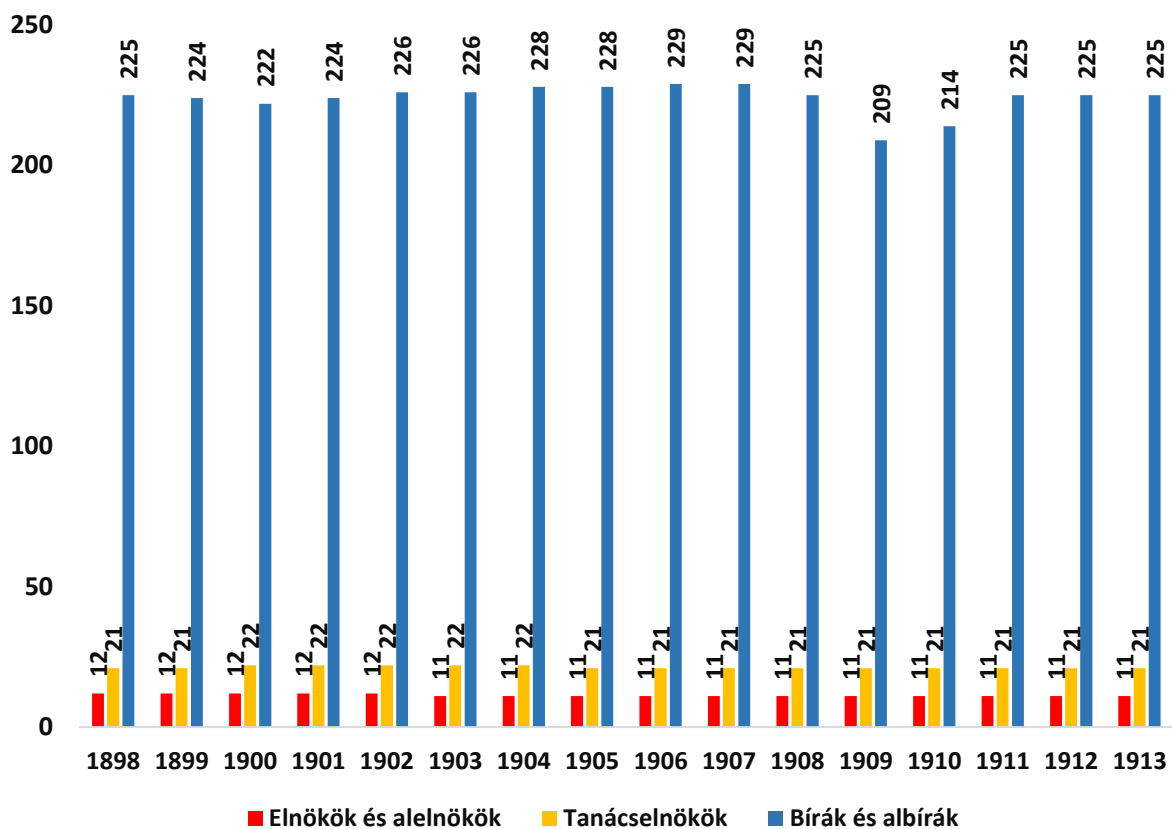
Az ítéltkezés érdekét tekintve a törvényszék felettes hatósága a területileg illetékes ítéltábla volt, tehát az a magasabb bírói fórum, amelynek területén a törvényszék volt. A főszabály alóli kivételként a jelentősebb perértékű (ötszáz forint feletti) sommás perekben született ítéletek ellen a Kúriához lehetett felülvizsgálati kérelmet beadni. A törvényszék első vagy másodfokú ítéletei, továbbá a törvényszék, az esküdtbíróság és az ítéltábla részéről kiküldött bíró végzéseire ellen az ítéltáblához lehetett fellebbezni. Felügyelet szempontjából a törvényszékek

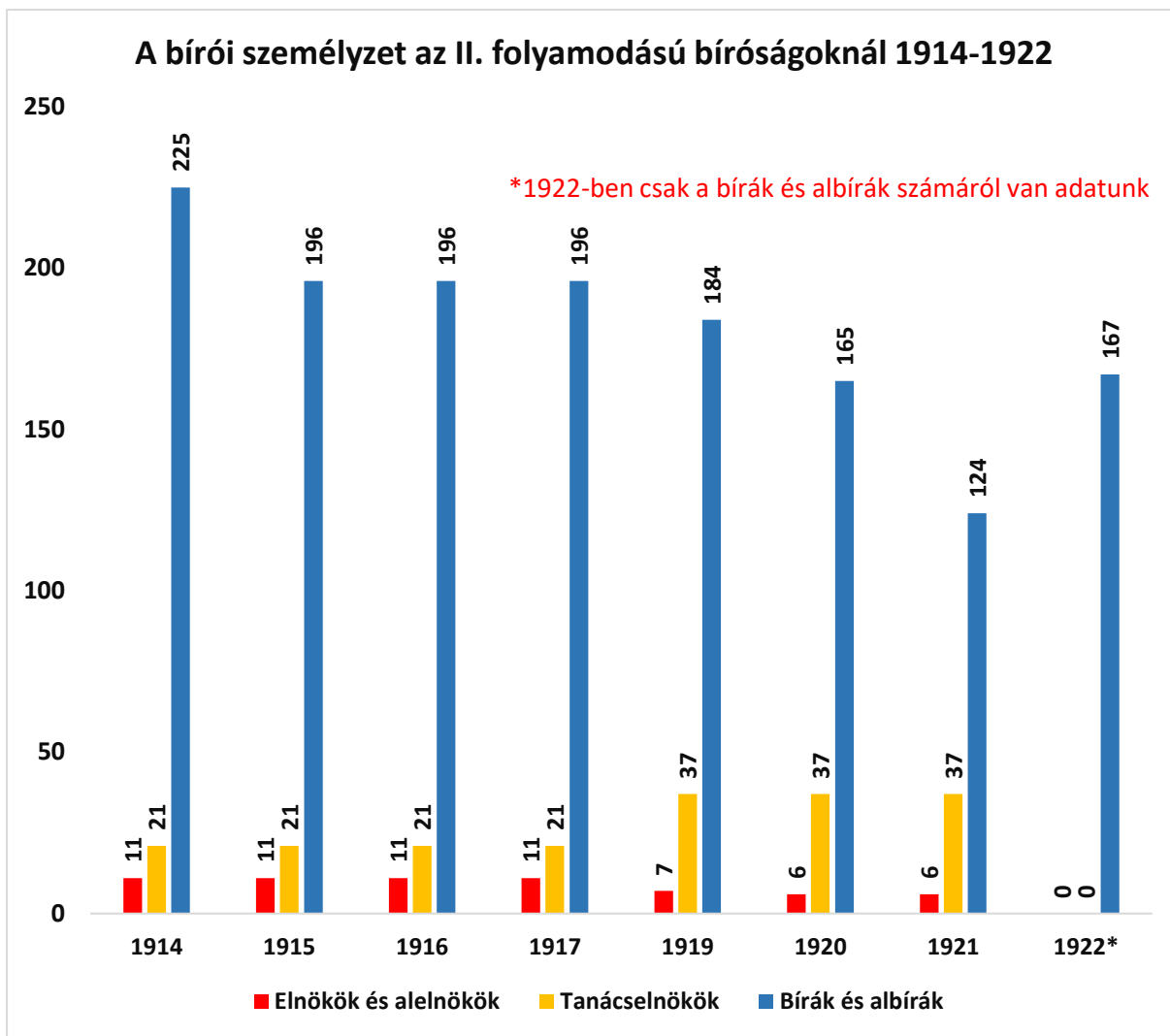
közvetlenül az ítélőtáblák, közvetve az igazságügy-miniszter főfelügyelete alatt álltak. A főfelügyeleti jog tartalmáról hosszas viták folytak.

Az 1891. évi XVII. tc. kísérletet tett a felügyeleti jog tartalmának meghatározására. A törvény e jogosultság folytonos, állandó gyakorlásának szükségességét és felvigyázó jellegét emelte ki. Eszerint a felügyeletnek kötelessége gondoskodnia kellett arról, hogy az ügyvitel – amely alatt nem csupán a törvénykezési ügymenetet, hanem az ügykezelést és az összes számviteli és gazdasági ügykört is értették – törvényes, szabályszerű, pontos és gyors legyen. A felügyeleti szervnek ezen túl kötelessége volt az alkalmazottak hivatalos működésére, az elintézés minőségére és mennyiségére ügyelni. A felügyelet köteles volt olyan intézkedéseket is tenni, amelyek lehetővé tették, hogy a folyamatban levő ügyek ne, vagy a lehető rövid ideig szüneteljenek. A törvény e rendelkezése biztosítékot kívánt nyújtani arra, hogy az iratok felterjesztése miatt a felügyeleti hatóság a folyamatban levő ügyek intézését ne hátráltassa.¹⁵⁹

¹⁵⁹ A birói és ügyészi szervezet módosításáról. A törvényjavaslat indokolása. Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. Irományok. Budapest, 1891. XXVI. köt. 995. sz. (Szilágyi Dezső előterjesztése 1891. február 20.) 28. p.; Kivonatos indokolás a birói és ügyészi szervezet módosításáról szóló előadói tervezethez. Jogtudományi Közlöny, 1890. 31. sz. 241. p.

A bírói személyzet az II. folyamodású bíróságoknál 1898-1913

3.3. A királyi ítélőtáblák és személyzetük

Az ítélőtáblák szervezeti átalakításáról az 1890. évi XXV. tc. rendelkezett. Az ítélőbírói személyzet elnökből – akit akadályoztatása esetén a rangsor szerint legidősebb tanácselnök helyettesített –, alelnökből és ítélőbírákból állt. A tanácselnökök, bírák összes létszáma a törvény szerint 245-öt nem haladhatta meg. Az ítélő bírák közül egyeseket az igazságügyi miniszter tanácsvezetési joggal ruházott fel. Az 1893. évi XXXII. tc. 1. §-a értelmében az ítélőtáblákhoz szükség szerint számfeletti ítélőbírákat is kinevezhettek, ezek száma azonban a 14-nél nem lehetett több. A segédszemélyzet elnöki titkárból, tanácsjegyzőkből, (albírák, jegyzők és bírói vizsgát tett aljegyzők) szükség szerint fordítóból állt, míg a kezelő személyzetet az igazgató, az irodatisztek, az írnokok és díjnokok képezték. Felügyelet szempontjából az egész személyzet az ítélőtábla elnöke alatt állt, a kezelő- és szolgaszemélyzet feletti közvetlen felügyeletet azonban az igazgató

gyakorolta. Az ítéltábláknál a rendes kezelőhivatalokon (iktató, kiadó, irattár) kívül elnöki iroda és felülvizsgálati tanács mellett jegyzői iroda működött.¹⁶⁰

Az ítéltáblák büntető és polgári ügyekben kizárólag (másod- vagy harmadfokú) fellebbezési bíróságként jártak el. Az első fokú hatáskörük szűk volt, ebben a jogkörben csak a hivatalnokok fegyelmi ügyeiben döntöttek. A kerületi táblák a kerületükben működő törvényszékek és járásbíróságok által elbírált ügyekben dönthettek. Másodfokú fellebbezési jogkörük volt a törvényszéken elbírált rendes polgári ügyek, úrbéri, váltó-, kereskedelmi, csőd- és bányáügyek, telekkönyvi viták esetén. Harmadfokon döntöttek az ezer forintot meg nem haladó sommás perekben. Büntető perekben a törvényszéktől fellebbezett ügyeket bírálták felül.¹⁶¹

Az ítéltáblák hatásköre a Horthy-korszakban keveset változott. A korabeli igazságügyi statisztika polgári, büntető és jövedéki ügyekre tagolva jelenítette meg a tevékenységüket, és regisztrálta a budapesti árú- és értéktőzsde s a szegedi Lloyd-társulat választott bírósága, valamint a szombathelyi Kereskedők Társulata árú-, termény- és értékcsarnokának külön bírósága (1923-tól 1926-ig) ide fellebbezett ügyeit. Ide kerültek a kényszeregyezségi ügyek, a választásokkal összefüggő teendőik. Amikor a társadalombiztosítási bíraskodásról szóló 1932. évi IV. törvénycikk megszüntette a Munkásbiztosítási Felsőbíróságot, ügykörét a budapesti ítéltáblára ruházta át. A telepítésről és más földbirtok-politikai intézkedésekről szóló 1936. évi XXVII. t.-c. 3. §-a szerinti panaszokról az ingatlan fekvése szerint illetékes királyi ítéltábla határozott. A 7.070/1941. M. E. és a 9.060/1941. M. E. sz. rendelet kiegészítette és módosította az uzorabíróságra, valamint az árdrágító visszaélések és a közellátás érdekét veszélyeztető cselekmények esetében követendő eljárásra vonatkozó rendelkezéseket. Panasznak volt helye a királyi ítéltáblához az ingatlanok átengedésére kötelezett zsidók által el nem végzett gazdasági munkálatok ügyeiben is. (4.990/ 1940. M. E. sz. rendelet (I. K. 160.) 5. §-ának (3) bekezdése alapján.)

A bírák – az ügyek súlya szerint – három, vagy öttagú tanácsban döntöttek. Az ítéltábláknál két-két szakosztály, a polgári és büntető ügyek szakosztálya, a polgári szakosztályban pedig külön három szaktanács alakult a közpolgári, az úrbéri ügyek, a váltó-, kereskedelmi és csődügyek, valamint a budapesti árú- és értéktőzsde és a vidéki termény- és gabonacsarnokok külön bíróságaitól

¹⁶⁰ STIPTA 128-130. p.; Szócs Sebestyén: Polgári kori jogszolgáltatási szervek iratai (1869-1950).. Levéltári módszertani füzetek (1983-1993), 11. I. Bírói szervezet. ÚMKL Budapest, 1990. 10. p.

¹⁶¹ ANTAL Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon 1890-1900. Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtszék - Dél-Alföldi évszázadok 23. Szeged, 2006. 168. p.

fellebbezett jogviták eldöntésére. A szaktanácsokat az elnök minden évben újra alakította, azokba az elnököket, illetve tanácsvezetőket, a bírákat és tanácsjegyzőket maga osztotta be. Az elnök bármelyik tanácsban bármikor elnökölhetett. Az ítélőtábla büntető ügyekben az 1897. évi XXXIV. tc. 7. §-a szerint öttagú tanácsban hozta döntéseit.

Az 1890. évi XXV. tc. az addigi két ítélőtábla (Budapest, Marosvásárhely) helyett 11 királyi ítélőtáblát hozott létre. A dualizmus idején működő 384 járásbírószéket és a 67 törvényszéket a következő módon osztották fel közöttük: a budapesti kerülethez tartozott a balassagyarmati, a budapesti, a budapesti kereskedelmi és váltó-, a budapesti büntető-, a besztercebányai, egri, fiumei, ipolysági, kalocsai, kecskeméti, pestvidéki, székesfehérvári, és szolnoki (összesen tizenhárom) törvényszék. A debreceni kerületbe sorolták be a debreceni, máramarosszigeti, nyíregyházi, szatmárnémeti és zilahi (öt) törvényszéket. Győr volt a királyi ítélőtábla központja a győri, komáromi, soproni, szombathelyi, veszprémi, zalaegerszegi (hat) törvényszékeknek. Kassa területéhez hét törvényszék tartozott (beregszászi, eperjesi, kassai, lőcsei, miskolci, rimaszombati, és sátoraljaújhelyi). A kolozsvári királyi ítélőtábla a következő hét törvényszéket fogta át: besztercei, deési, dévai, gyulafehérvári, kolozsvári, nagyszebeni és tordai. Marosvásárhely kerületébe tartozott a brassói, csíkszeredai, erzsébetvárosi, kézdivásárhelyi, marosvásárhelyi és székelyudvarhelyi (hat) törvényszék. Nagyvárad volt a központja az aradi, békésgyulai, és nagyváradai törvényszékeknek. A pécsi kerületbe a kaposvári, a nagykanizsai, a pécsi és a szekszárdi bíróságok tartoztak. A pozsonyi ítélőtáblához öt törvényszéket rendeltek (aranyosmaróti, nyitrai, pozsonyi, rózsahegy és trencsényi.) Szeged hat törvényszéke a következő volt: nagybecskereki, nagyikindai, szabadkai, szegedi, újvidéki és zombori. Temesvár volt a központja a fehértemplomi, karán-sebesi, lugosi, pancsovai és temesvári (öt) törvényszéknek.¹⁶²

A kerületi bíróságok illetékességi területei egybefüggő térségeket fogtak át. Az 1891-ben életbeléptetett új rend határozott előrelépést jelentett a fellebbezési rendszer korszerűsítése, decentralizációja terén.

Ez a struktúra Trianonig megmaradt. Ezt követően csak öt ítélőtábla működött az ország területén: Budapesten, Szegeden, Debrecenben, Győrben és Pécsen. Hat királyi ítélőtábla székhelye (Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Pozsony, Temesvár) a határokon túlra került. Az 1938-tól 1941-ig tartó

¹⁶² Stipta 129. p.; Antal Tamás: A szegedi királyi ítélőtábla története 1890 és 1914 között. Fejezetek a Szegedi Ítélőtábla történetéből I.OBH-Magyar Igazságügyi Akadémia. Budapest-Szeged, 2014. 167 p.

területgyarapodás következtében az ország területe – összesen 78.987 km² visszacsatolásával – csaknem megduplázódott, ami hasonló méretű növekedést idézett elő a bírósági szervezetben is. Négy olyan város került magyar fennhatóság alá, ahol korábban királyi ítélőtábla működött (Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad). Eszerint 1938-ban 5, 1939-ben 6, 1940-ben és 1941-ben 9 ilyen fórumunk volt.

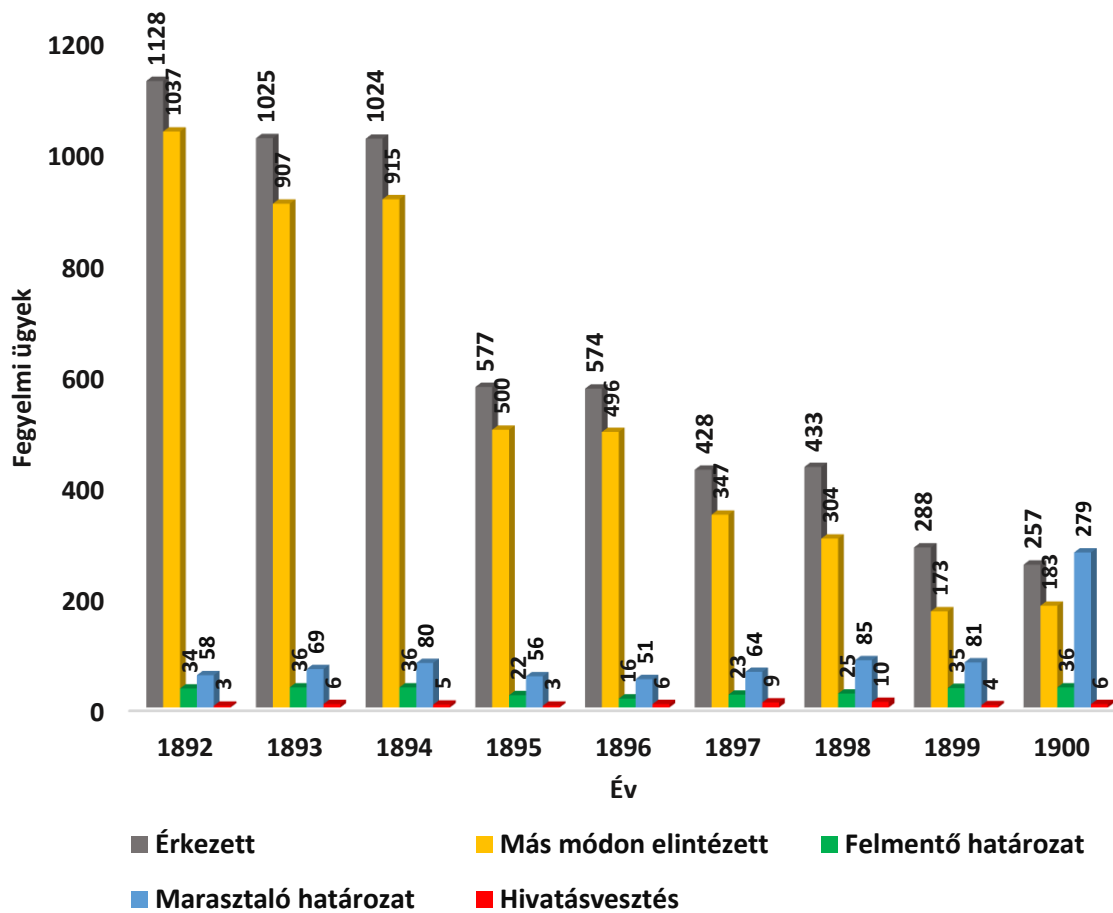
A Horthy-korszakban ezen a téren is jogfolytonosságot deklaráltak, a bíróságok hivatalos megnevezésében a királyi jelző megmarad. A restaurált ítélőtáblák szervezete sem változott. Egyelőre annyi történt, hogy „A királyi ítélőbírák és a királyi ügyészek státusáról” szóló 1920. évi XX. tc. az ítélőbírákat és ügyészeket kivette az állami tisztviselők részére megállapított fizetési osztályokból és hat fizetési csoportba sorozta.¹⁶³

Az ítélőtáblák társas-bírósági jellege megmaradt, továbbra is hármas tanácsokban ítélték. A bíróság másod- vagy harmadfokban jár el polgári és büntető-ügyekben, elsőfokú bíráskodásra csak némely fegyelmi esetekben vagy főtárgyaláson előtte elkövetett bűncselekmények esetében dönthetett. Az ítélőtáblák fellebbviteli bírósága a Kúria volt. Az ítélkezést tekintve a Kúria, a felügyelet szempontjából közvetlenül az igazságügy miniszter alatt álltak.

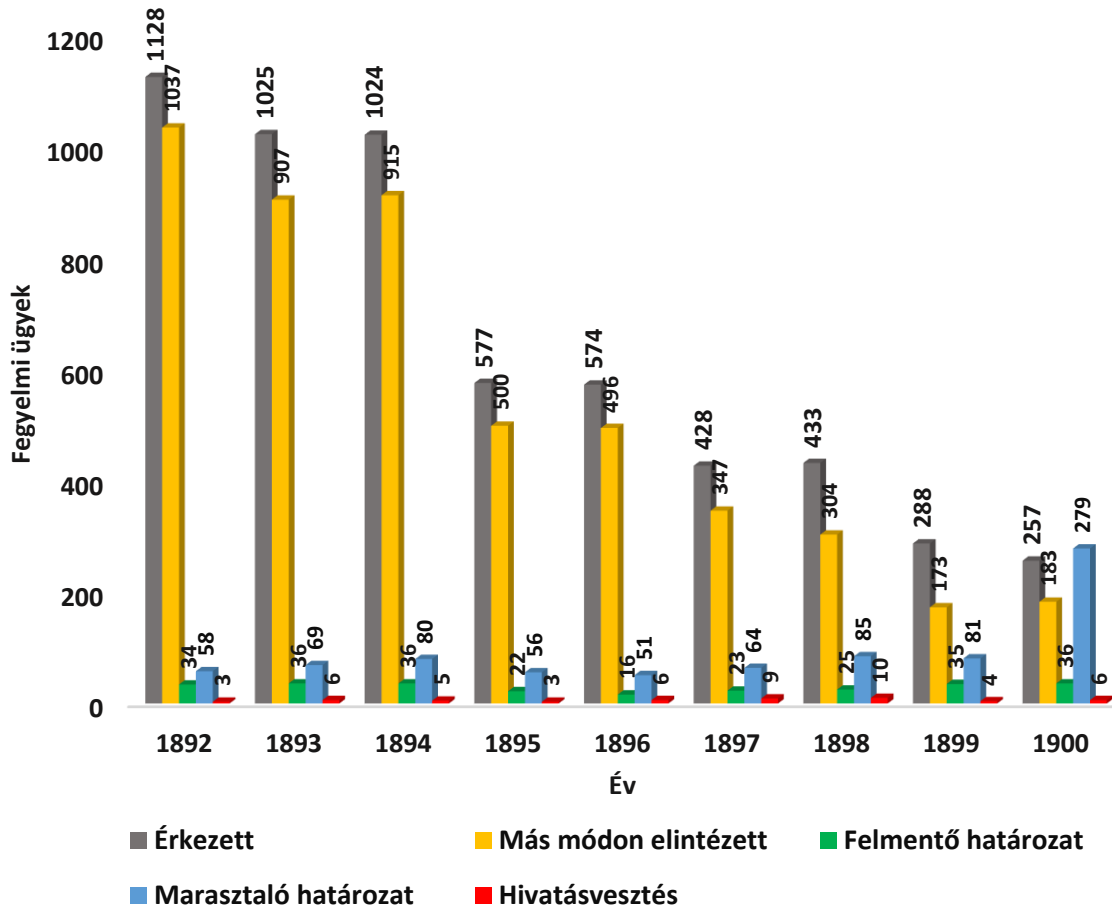
Az ítélőtábláknál fegyelmi bíróság alakult. Hatáskörébe az első fokú bíróságok bírái, ügyészei, alügyészei, továbbá az ítélőtábla segéd- és kezelőszemélyzete tartozott. A bíróság az ítélőtábla elnöke, illetve a rangban legidősebb tanácselnök vezetése alatt álló öttagú tanácsban döntött. Az alábbi táblázatban összefoglaltam az ítélőtáblák elé kerülő ügyek számszerűsíthető adatait. Látható, hogy az igazságügyi kormányzat rendteremtő szándéka a fegyelmi hatáskör ítélőtáblai elnökökre delegálása terén eredményes volt, hiszen a bevezetés utáni években a fegyelmi ügyek száma jelentősen megnövekedett a korábbi időszakhoz képest.

¹⁶³ A bírák fizetéséről: Beliznai Kinga „Hogy a minimumra legyen szállítva bíróhoz való hozzáférhetőség esélye”- Bírói fizetésrendezés és a bírók anyagi függetlensége 1869-1920. Állam- és Jogtudomány LIX. évf. 2018. 2. szám 3-32. p.

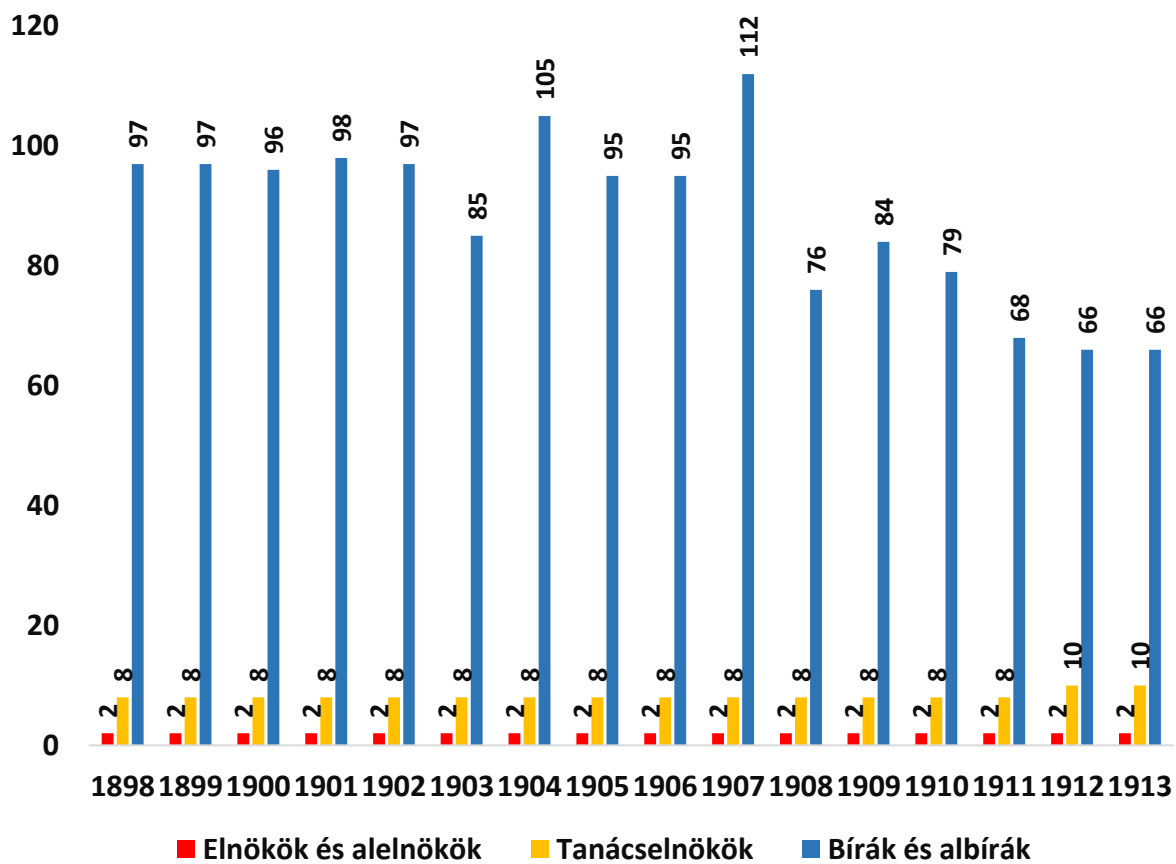
A királyi ítélőtáblák: fegyelmi ügyek 1901-1912

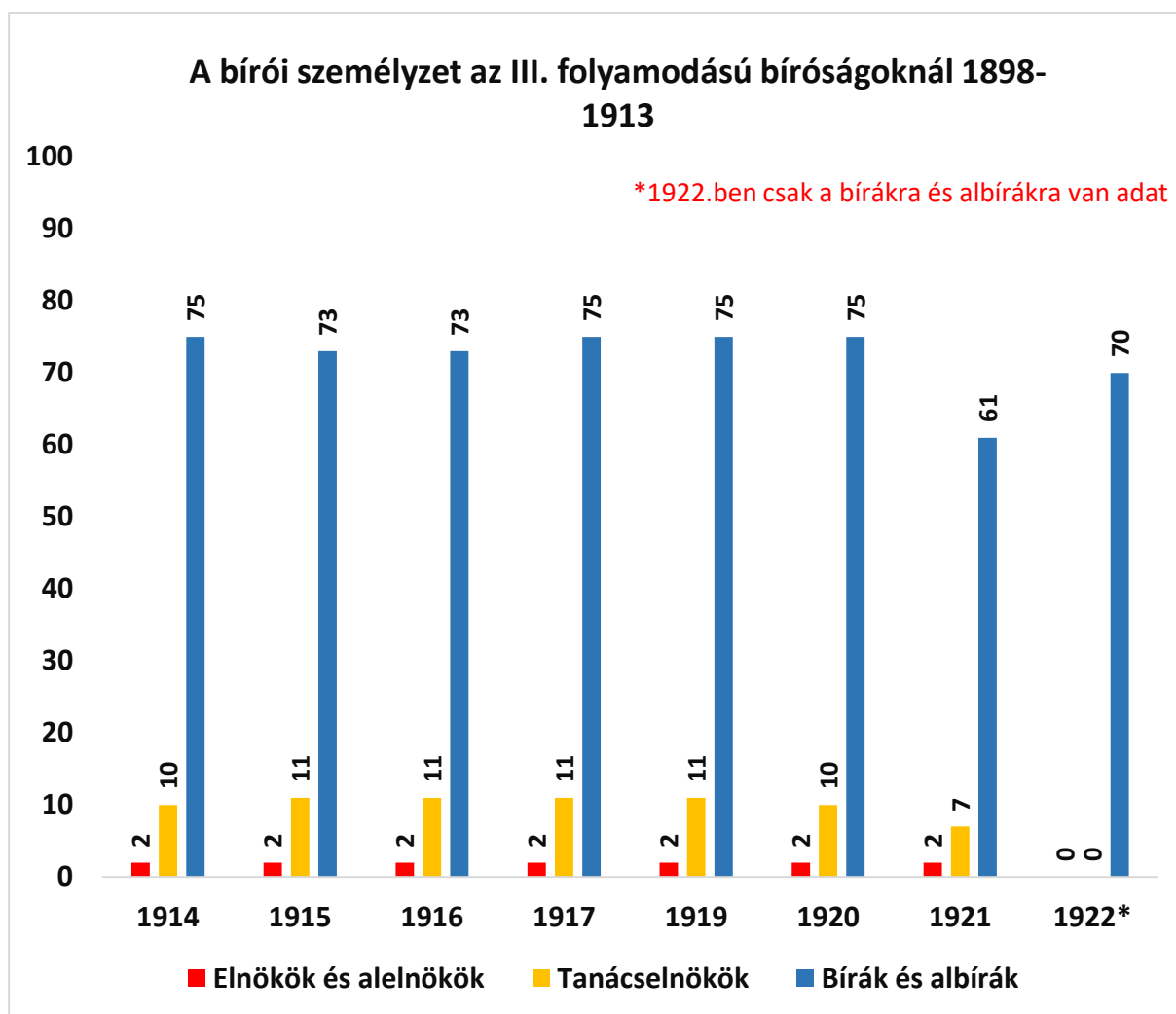

A királyi ítélőtáblák: fegyelmi ügyek 1901-1912

A bírói személyzet az III. folyamodású bíróságoknál 1898-1913

3.4. A királyi Kúria bírái, hatásköre és tevékenysége

A polgári korszakban mindvégig a magyar királyi Kúria volt a legfőbb bírói fórum (1881. évi LIX. tc. 2. §). A bíróság korábbi, nagy történelmi múltú két osztályát (Semmitőszék és Legfőbb Ítélszék) ugyanez a törvény egyesítette. A legfőbb bíróság személyzetének létszámát az erre vonatkozó törvények (1884. évi XXXVIII., 1891. évi XCII., 1893. évi XXXII. tc.) a következőképpen állapították meg: a bíróság elnökből, másodelnökből, hét tanácselnökből és a fiumei s tengerészeti ügyek két előadójával együtt 65 rendes bíróból, ezenkívül számfeletti és kiségitő bírákból állt. Az elnök az elnöki teendők végzését részben a másodelnökre ruházhatta át akkor is, ha hivatalában akadályoztatva nem volt; rendes helyettese a másodelnök és – ha ez is akadályozva volt –, a rangsor szerint legidősebb tanácselnök. A másodelnök a tanácsuléseken az elnöki teendőket látta el.

A Kúria rendes bírái közül az elnök tanácsvezetőkül azokat rendelhette ki, akiket az ő felterjesztésére az igazságügy-miniszter tanácsvezetés jogával felruházott. A rendes bírák létszámába a Budapesten működő törvényszékek elnökeit is

beszámították. A számfelletti bírák száma három lehetett: ezek a legközelebbi üresedés esetén a rendes bírák sorába léptek és állásuk a szükség múltán, megüresedés esetén megszüntetendő volt. Kisegítő bírák az 1877. évi V. tc. és az 1893. évi XXXII. tc. szerint ítélőtáblai bírákat lehetett alkalmazni, ha azt az ügyek mennyisége és az ennek folytán felszaporodott hátralékok szükségessé tették. A Kúria segéd- és kezelőszemélyzetének létszámát – az 1881. évi LIX. tc. alapján – a szükséghez képes az igazságügy-miniszter állapította meg. A bíróság létszámába tartozott a segédszemélyzet (elnöki titkár, a tanácsjegyzők, illetve a tanácsjegyzői szolgálatra berendelt bírósági tagok). A kezelőszemélyzetet a főigazgató, az igazgatók, irodatisztek és díjnokok, a szolgaszemélyzetet az ajtónállók, a kapus és a hivataloszolgák képezték.¹⁶⁴

A Kúria, az 1881. évi LIX. tc. szerint, ha a fellebbvitel az öttagú tanácsban hozott táblai határozat ellen történt, vagy a táblákra vonatkozó illetékesség-összeütközési kérdést kellett eldönteni, héttagú, más ügyekben öttagú tanácsban határozott. Teljes ülésén azokban a vitás elvi kérdésekben határozott, melyeket az 1881. évi LIX. tc. és az 1890. évi XXV. tc.-ek hatáskörébe utaltak. A legfelsőbb bíróság tanácsai 1912 után csak öt tagból álltak.

Büntető ügyekben az esküdtszéki ítéletek ellen használható semmisségi panaszok ügyében döntött. Abban az esetben, ha a koronaügyész bármely büntető bíróság jogerős határozata ellen – a jogegység érdekében – a Kúriánál perorvoslással élt, az ügyet a döntést kezdeményező részvételével megtartott tárgyaláson döntötték el. A Kúria az 1897. évi XXXIV. tc. szerint a büntető ügyekben a jogegység érdekében beadott perorvoslat esetében, továbbá, ha az esküdttbírósnak vagy az ítélőtáblának határozata ellen emelt semmisségi panaszt vizsgálta fölül, héttagú tanácsban, minden más esetben öttagú tanácsban határozott.

Az említett, rendes ügyek elbírálására szolgáló tanácsokon felül a Kúrián még fegyelmi tanácsok és a választói jogosultság felett bíraskodó tanácsok működtek. Ilyen volt a kisebb fegyelmi tanács, mely az állami hivatalnokok felett gyakorolt fegyelmi bíraskodási hatáskört. A testület a Kúria másodelnöke, ennek akadályoztatása esetén a rangban legidősebb tanácselnöke elnöklete alatt a Kúria hat ítéző bírájából alakult. A nagyobb fegyelmi tanács elé a kisebb fegyelmi tanácstól fellebbezett fegyelmi ügyek tartoztak. A testület a Kúria elnökének, alelnökének, ill. rangban legidősebb tanácselnökének elnöklete alatt a bíróság nyolc bírájából állt. A harmadik különleges fórum a választói jogosultság felett bíraskodó tanács volt, amely az 1874. évi XXXIII. tc. szerint a választói névjegyzék

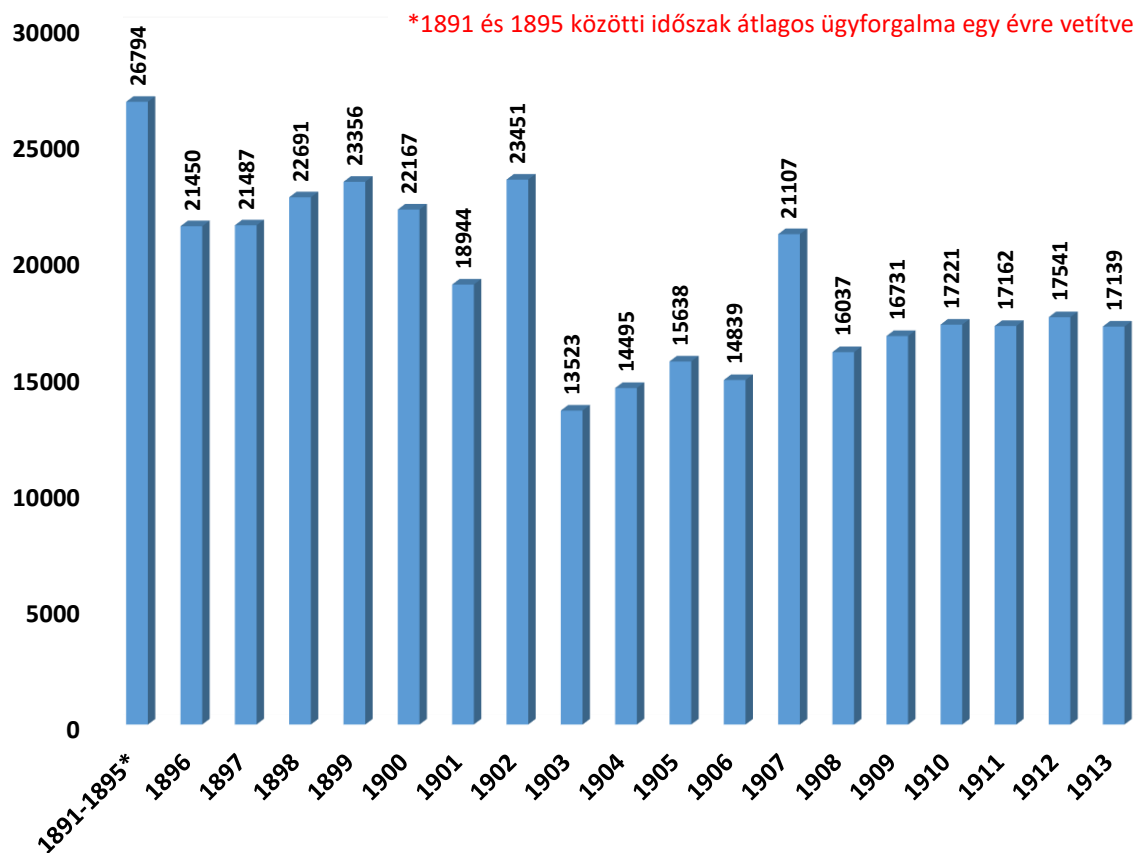
¹⁶⁴ BOGNÁR Iván: Igazságügyminisztériumi Levéltár. Repertórium (Levéltári leltárak 17.) Budapest, 1962. VI. Az egyesített Kúria 1882-1945. 64-65. p.; Stipta 126-128. p.

tekintetében a központi választmány határozata ellen beadott fellebbezések ügyében határozott.

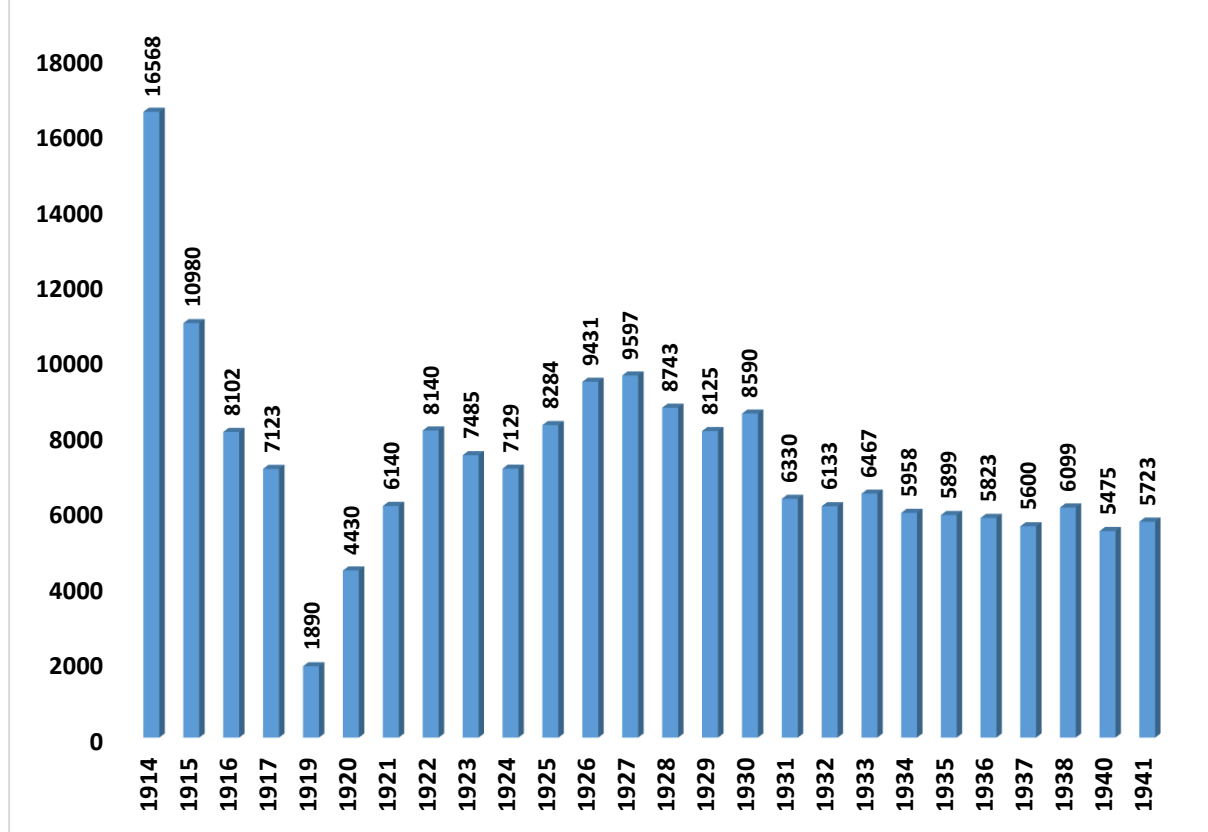
Az 1912. évi LIV. tc. rendelkezése szerint a Kúria évenként négy jogegységi tanácsot köteles alakítani, amelyek a vitás elvi kérdésekben állást foglalva jogegységi határozatokat hoztak. A tanácsok – az elnök, másodelnök vagy helyettesének vezetése alatt – tíz tagból álltak. A négy tanácsból egy közszolgálati, egy telekkönyvi, úrbéri és birtokrendezési ügyekben, egy váltó, kereskedelmi és csődügyekben, a negyedik büntető ügyekben járt el. Fontos jogfejlesztő szerepe volt a büntető és polgári tanácsok teljes ülésének, amelyen a büntető vagy polgári, illetve mindkét tanács minden bírója részt vett. E fórum hozta a teljes ülési határozatokat. A Kúria tagja más ítélkező fórumokon is részt vettek. Az 1887. évi XXV. tc. alapján ítélkeztek az osztrák-magyar bank választott bíróságában, az 1871. évi VIII., a 1881. évi LIX. tc. rendelkezése szerint a Kúria ítélőbírói tagjai és a koronaügyész fölötti külön fegyelmi bíróságban valamint az 1895. évi XXXVII. tc. szerint alakított szabadalmi tanácsban.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Magyar jogi lexikon (Szerk.: Dr. Márkus Dezső) II. kötet Bp. 1899.; Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875. Budapest, 1982.; Meznerics Iván és Torday Lajos: A magyar közigazgatás szervei 1867–1937. Budapest, 1937.; Dr. Bónis György – Dr. Degré Alajos – Dr. Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története 2. bővített kiadás. A kiegészítő jegyzeteket írta: Dr. Béli Gábor. Zalaegerszeg 1996.

Az év folyamán a Kúriához érkezett összes ügy 1891-1913

Az év folyamán a Kúriához érkezett összes ügy 1914-1941

Az 1891. évi XVII. tc. a Kúriánál és az ítélőtábláknál bevezette az elnöki tanács intézményét. E testület tagjai az elnökön kívül a tanácselnökök voltak. Az elnöki tanács javaslatokat tehetett a bíróság elnökének igazságügyi adminisztratív kérdésekben, a belső ügyvitellel, a tanácsbeosztással, a munkafelosztással, a házi ügyrenddel összefüggő és gazdasági természetű ügyekben. Lehetővé vált az is, hogy a tanács átruházott kérdésekben határozatokat hozhasson. Az elnök arról is dönthetett, hogy bizonyos ügyek eldöntését a tanácsra bízza. A törvény indokolásában Szilágyi Dezső maga is megjelölt olyan esetköröket, amelyekben miniszterként a királyi tábla tanácsának véleményére igényt tartott.¹⁶⁶ A tanács összetételének meghatározásában döntő szempont volt, hogy a testületben idősebb, tehát tapasztalatokban gazdagabb tagok vegyenek részt. Az elnöki tanácsban eszerint az elnök után a testület rangsor szerint következő tagjai kaptak helyet.

¹⁶⁶ Ilyenek: a törvényszéki és járásbírósi székhelyek kijelölése, bíróságok megszüntetése vagy egybeolvasztása, új járásbírósgok felállítása, területi változások az ügyvédi és közjegyzői kamarák kikerekítése. Indokolás 30. p.; Felügyelet. Ügyvédek lapja, 1891. 10. sz. 6. p.

Az elnöki tanácsnak fontos szerepe volt a bírói állások betöltésénél. A királyi táblai tanács javaslatot tett a táblai bírói állások és a kerületben lévő törvényszékeknél betöltendő törvényszéki bírói, és a járásbíróóságoknál létesített járásbírói és albírói állásokra. A reform nyomán a törvényszék és a törvényszéki elnök korábbi javaslatlételi joga jelentősen szűkült. Az elnöki tanács hatáskörét meghatározó rendelkezés szoros összefüggésben állt azzal az igénnyel, hogy a bírói testületek kiegészítése a bíróság véleményének ismeretében történjen, illetve, hogy a bírói állás betöltésénél a bíróságok kifejthessék álláspontjukat. A törvény fenntartotta viszont azt a gyakorlatot, hogy a bírói fórumokat csak javaslatlételi jog illette meg. Ez a vélemény a minisztert továbbra sem kötötte. A korabeli álláspont szerint a bíró-kinevezési jogot a kormány nem adhatja ki a kezéből, és nem engedhetett döntő befolyást a bíróságnak, mert ez ellenkezett volna a parlamentáris felelősséggel. „Parlamentáris államban minden kormánycselekvés, így a kinevezés is, a parlament ellenőrzése alatt áll s így minden kinevezésért a kormány felelősségre is vonható. Ezzel szemben a bíróság nem lehet felelős, mert független. A kötelező bírósági kijelölésnél viszont a miniszter nem vonható felelősségre, és csak a bíróságot érné bírálat, ami viszont tekintélyét csorbítaná.”¹⁶⁷

4. A BÍRÓI GYAKORLATI VIZSGA – A SZAKMAI SZÍNVONAL GARANCIÁJA

A polgári időszak hazai bírósági rendszerének sajátos intézménye a bírói gyakorlati vizsga (korabeli hivatalos elnevezéssel vizsgálat) volt. A bírói hivatás alapjait megteremtő 1869. évi IV. tc. 7. §. szerint a bírói tisztséghez jogi képzettséget kellett igazolni. Ennek keretében lehetőség volt az ügyvédi vizsga elismertetésére. A másik lehetőség az volt, hogy a megszabott elméleti vizsgák után három évi joggyakorlatot szerzett és bírói gyakorlati vizsgát tett. Az 1874. évi XXIV. tc. 3. §. szerint ilyen vizsgát tehetett minden magyar állampolgár, aki az 1869. évi IV. tc. 7. § 2. a) pontja szerint a jogi tanulmányokból valamely felsőbb, akár hazai, akár külföldi jogi tanintézetben, a hazai jogból itthoni jogi képzőhelyen a szabályszerű elméleti vizsgákat letette és igazolta, hogy tanulmányai befejezése és a szabályszerű államvizsga vagy az első szigorlat letétele után három évig joggyakorlaton volt.

¹⁶⁷ Bírói állások betöltése. Jogtudományi Közlöny, 1906. 7. sz. 1. p. Vö. Dr. Doleschall Alfréd egy. m.-tanár, budapesti kir. büntető törvényszéki bíró előadói beszéde az elsőfolyamodású bírák és ügyészek országos kongresszusán. Jogtudományi Közlöny, 1903. 12. sz. 1-8. p.; Homoki-Nagy Mária: A bírói felelősség az 1869:IV. tc. alapján. FORVM Acta Juridica et Politica VII. évf. 1. sz. Szeged, 2017. 46. p.

A bírói képesítési és vizsgarendszerről az 1870-es években élénk viták folytak. Ezek lényege a jogászai hivatások, mindenképp a bírói és ügyvédi pályák átjárhatósága, követelményrendszerének közelíthetősége volt.¹⁶⁸ A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat előirányozta az egységes gyakorlati vizsgát, de jogászképzés (mindenképp a jogakadémia diplomák vitatott egyenértékűsége) akadályozta a rendszer általánossá tételét.

A nagy bírósági reform évében, 1891-ben (XVII. tc.) tovább pontosították bírói álláshoz szükséges a szükséges gyakorlat megszerzésének feltételeit. Ettől kezdve a kötelező három évből három évi joggyakorlatból legalább kettőt bíróságnál, egy évet ügyészségnél, ügyvédnél vagy közjegyzőnél kellett megszerezni. A vizsga tárgyai a magyar közjog, polgári büntető, bányá-, kereskedelmi anyagi és alaki jog, váltó- és csődjog, közigazgatási és pénzügyi jog. A vizsga szóbeli és írásbeli volt, alapvetően a gyakorlati ismereteket kérte számon.

A vizsgát 1874-től a budapesti és a marosvásárhelyi ítélőtáblánál alakított vizsgabizottságok előtt lehetett letenni. Szilágyi Dezső szigorított az eljárásról; az előterjesztésére született 1891. évi XVII. tc. szerint már csak Budapesten, az igazságügyi miniszter által kinevezett bizottság vizsgáztatható. alapján csupán a Budapesten szervezett vizsgáló bizottság előtt tehető le. A bizottság tagjait három évre az igazságügyi minisztérium fogalmazó személyzetéből, a Budapesten lakó ítélő bírák, ügyészek, egyetemi jogtanárok és ügyvédek közül az igazságügyi miniszter nevezte ki.

A rendelkezések különös gonddal szabályozták a pótvizsga feltételeit. A pótvizsgát a szóbeli vizsgától számított egy év alatt, de három hónapnál korábban nem lehetett letenni. A pótvizsgát a jelölt hármass bizottság előtt tette le, a tagok a szaktárgyak vizsgabiztosai voltak. A pótvizsga sikeréhez a bizottság két tagjának pozitív döntése kellett.

A képesítésnek két fokozata volt: a kitűnő, és az egyszerű, megjelölés nélküli képesítés. A képesített jelölt részére a vizsgabizottság az egész országra hatályos oklevelet állított ki. A bizonyítvány szövege a következő volt:

„A gyakorlati bírói vizsgálati bizottság bizonyosságot tesz arról, hogy N. N. az 1891: XVII. t. cz. 17-21. §-ai és az ezen törvény végrehajtása tárgyában kibocsátott igazságügyministeri szabályrendelet utasításai szerint 189... évi. .. hó .. -ik napján

¹⁶⁸ Vö: Ügyvédi Kamarai Közlöny, 1904. 1. évf. 6. sz.

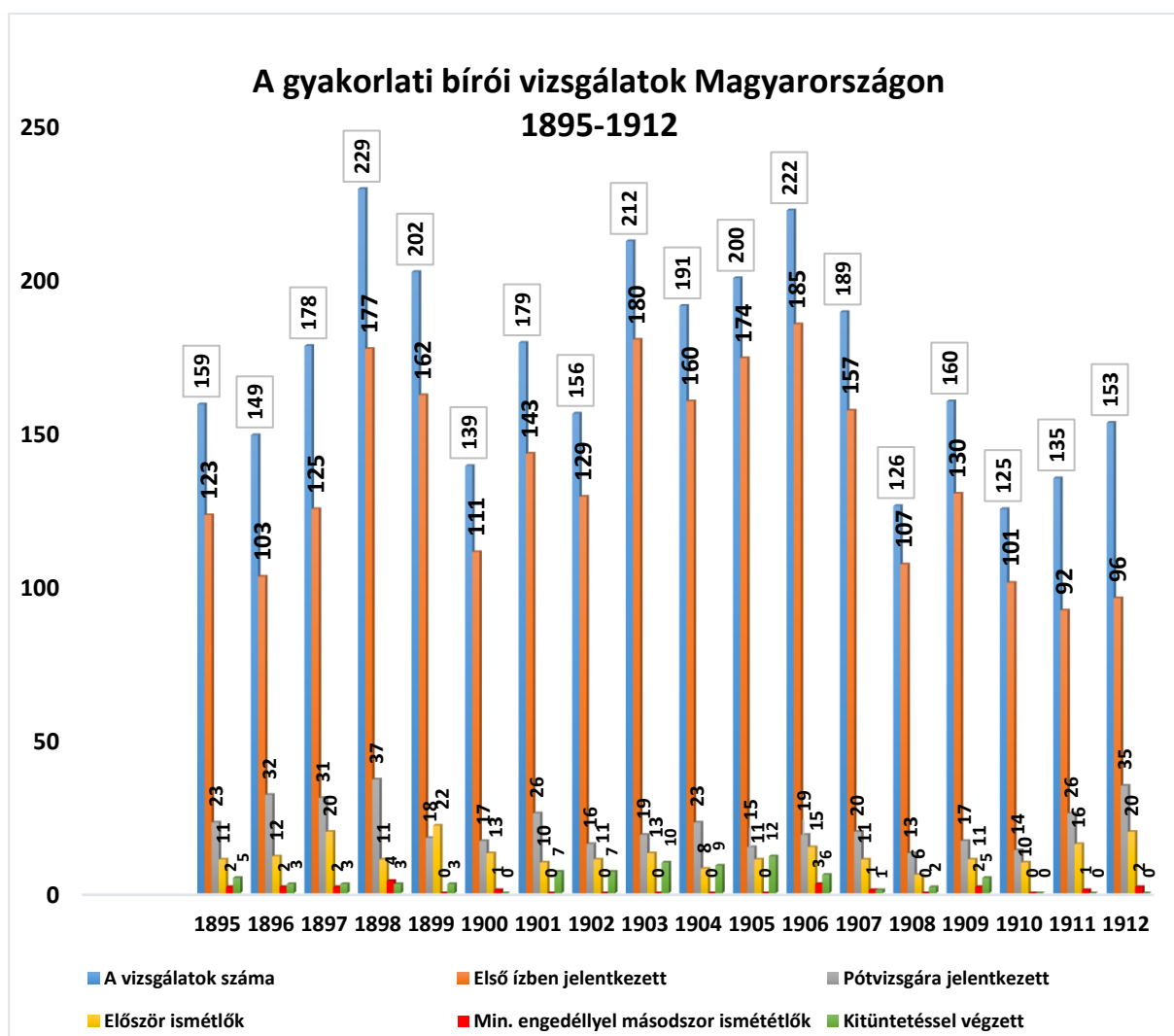
a bírói gyakorlati vizsgálatot (kitűnő sikerrel) kiállotta és a bírói tisztt önálló gyakorlására képesítettnek ítéltetett.”¹⁶⁹

Horváth Ödön egy szakcikkben közölte és elemezte a bírói gyakorlati vizsgák 1887 és 1891 közötti adatait. Az érintett öt év átlagában a bírói vizsgák száma évente 139 volt, amelyből Budapestre 112, Marosvásárhelyre 27 esett. A vizsgabizottságok évente átlag 23 jelöltet minősítettek felkészületlennek, Budapesten az ottani jelöltek 17%-át, Marosvásárhelyen pedig 15%-át. Az elemzés szerint a bírói vizsgát tévők átlagos száma a végbizonyítványt nyerő hallgatók átlagos számának 29%-át tette ki. Az 1890-ben évben a vizsgák száma feltűnően magas, 185 volt, amely a szervezés alatt álló ítélőtáblák álláskínálatával magyarázható. A bírói vizsgákra az adott öt évben évente átlag 20 ismétlő jelentkezett, akik közül átlag két jelölt bukott ismét.¹⁷⁰

Az igazságügyi minisztérium által évente kiadott statisztikai adatok összegzésével összeállítottam a gyakorlati bírói vizsgák adatsorát 1895-től 1912-ig. Ez az időszak a vizsgarendszer végleges tartalmának kialakulásától az adatok közzétételéig eltelt időszakot fogta át.

¹⁶⁹ MÁRKUS Dezső: Magyar Jogi Lexikon öt kötetben. II. kötet. Biró-Dézsma - Magyar Jogi Lexikon 2. Budapest, 1899. 23-24. p.

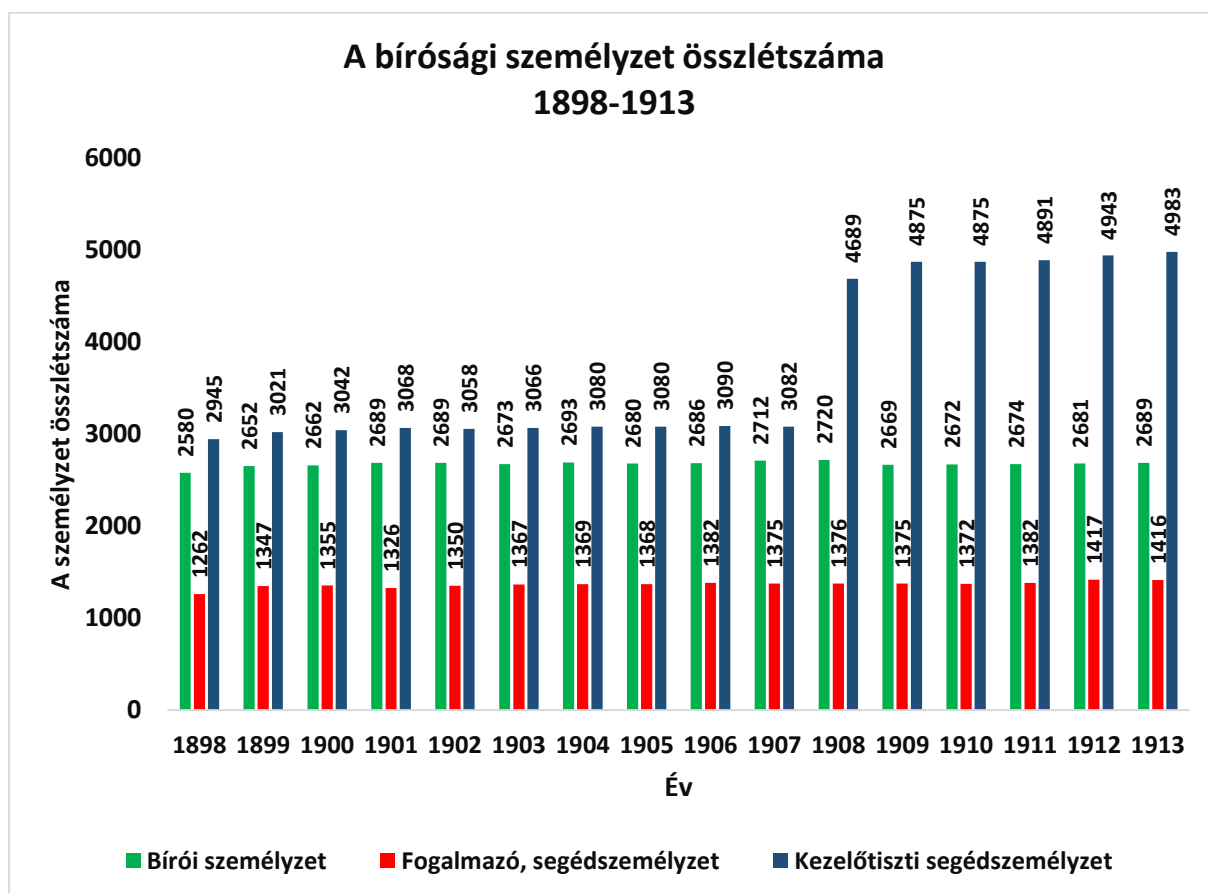
¹⁷⁰ HORVÁTH Ödön: Néhány statisztikai adat az ügyvédi és bírói vizsgálatok felől. Jogtudományi Közlöny, 1892. 48. szám 378. p.; Vargha Ferencz: A gyakorlati ügyvédi s bírói vizsgálatok reformja. Jogtudományi Közlöny, 1902. 11. szám 93-94. p.

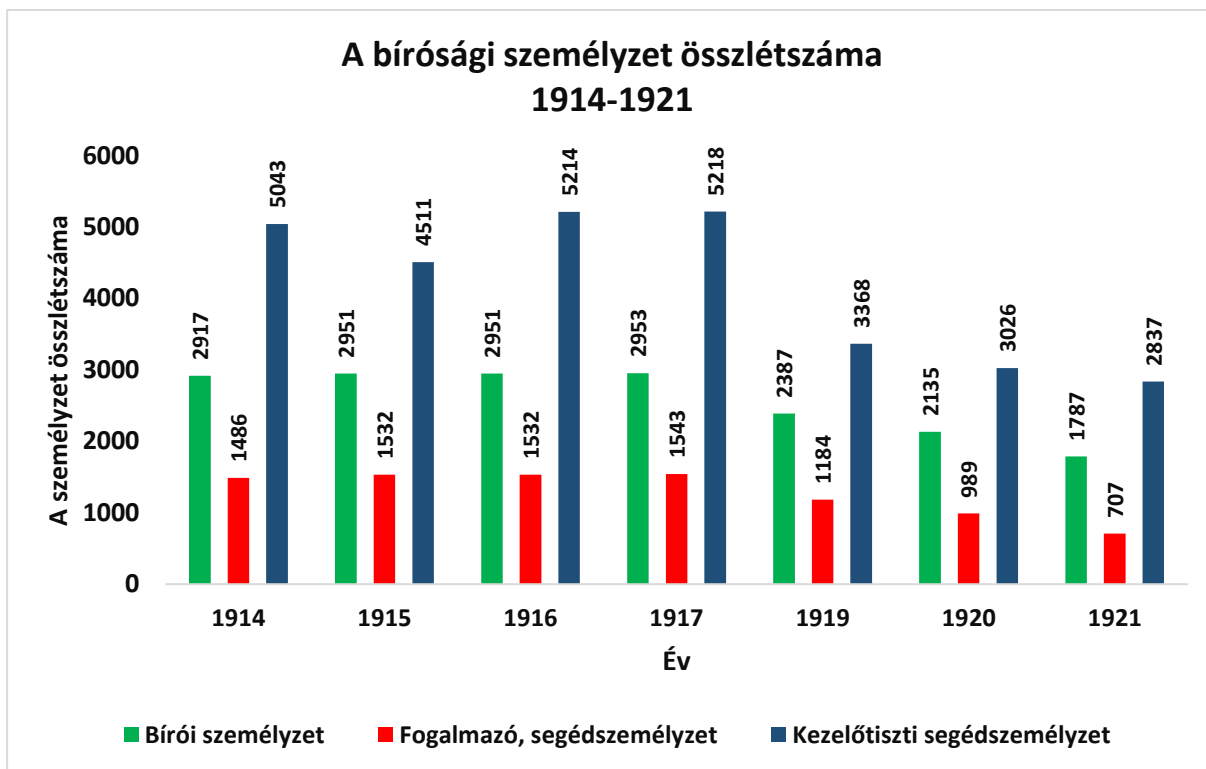

A vizsgára jelentkezők száma kiegyensúlyozott, átlagban 100 és 200 között volt. Ez a szám a bírői hivatás iránti folytonos érdeklődést igazolja. A vizsgák általában eredményesek voltak, viszonylag alacsony az első és második próbálkozások száma és aránya. Az is feltűnő, hogy a kitüntetéssel végzetek az eredményes vizsgát tevők töredék százalékát tették ki, és ez az arány a vizsgálható 17 évben csaknem állandó volt. A miniszter által delegált bizottságok ezek szerint kiváló minősítést csak a kiválóan felkészült vizsgázóknak adtak.

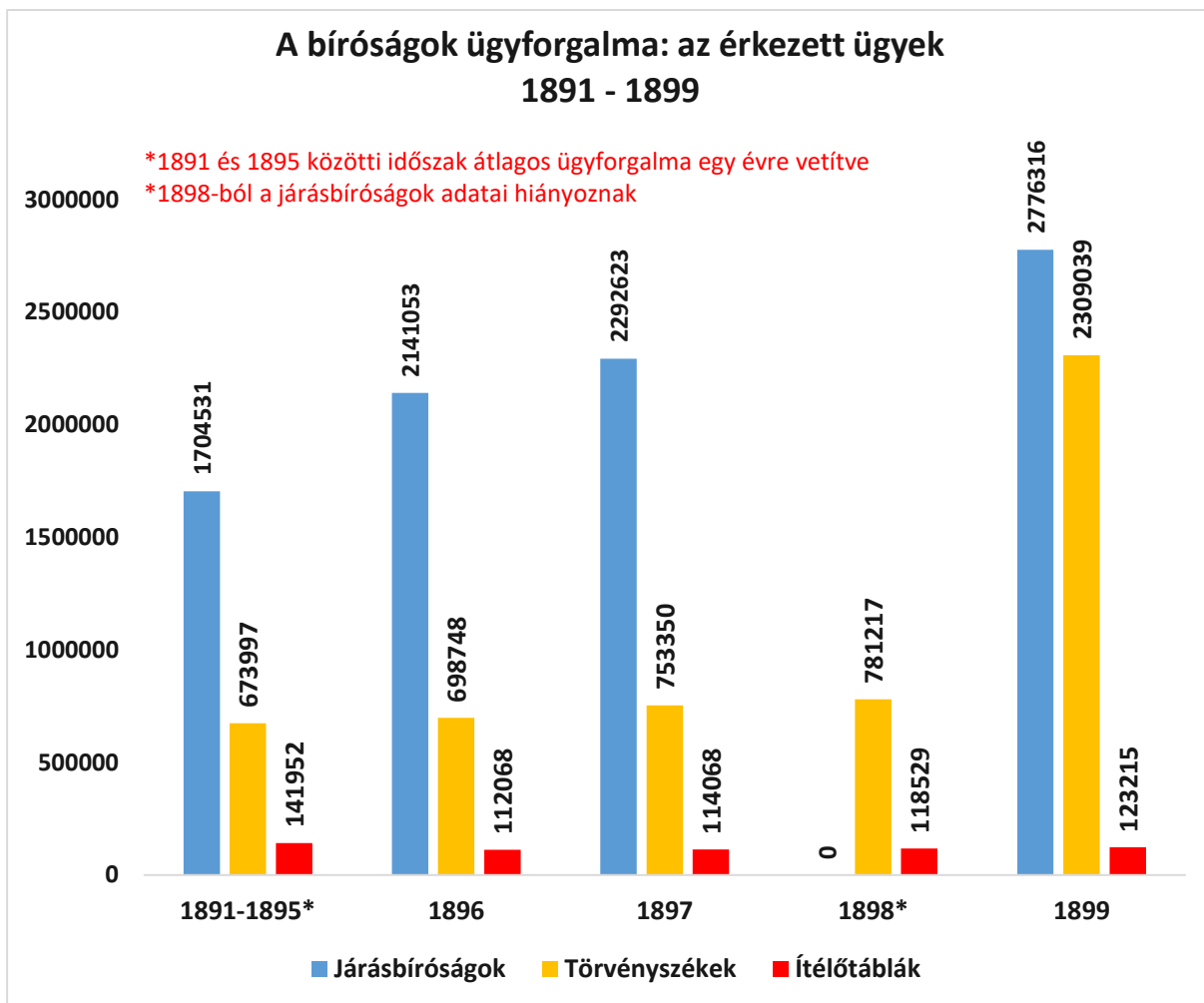
5. A BÍRÓI SZEMÉLYZET ÖSSZLÉTSÁMA ÉS MUNKATERHE

A dualizmus békeidőszakában, a az első világháború előtti évig az ítélőbírói létszám lényegében változatlan volt. Az ország politikai, gazdasági életében nem történt olyan változás, amely a az érdemi ítélkezés szervezetét és személyzetének létszámát alapvetően változtatta volna. A nagy arányú létszámnövekedés kezelőszemélyzet állományában történt.

A történelmünk tragikus változásai 1914 tükröződnek a bírák létszámában is. A világháború, majd az ország megcsonkítása miatt jelentősen csökkent a bírák, és – velük arányosan – az érdemi ítélezést segítők száma.

A kiválasztott időszak ügyforgalmi statisztikája egyértelműen igazolja, hogy – állandó ítélkező létszám mellett – az érkezett ügyek minden fórum esetében folyamatosan emelkedtek, tehát a bíraskodás iránti társadalmi igény is erősödött. Ez egyben a bírói hivatás töretlen tekintélyét, a bírák iránti jelentős bizalmat is igazolja.

6. IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon 1890-1900. Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtszék - Dél-Alföldi évszázadok 23. Szeged, 2006.

Antal Tamás: A szegedi királyi ítélőtábla története 1890 és 1914 között. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből I. OBH-Magyar Igazságügyi Akadémia. Budapest-Szeged, 2014.

Beliznai Kinga „Hogy a minimumra legyen szállítva bíróhoz való hozzáférhetőség esélye”- Bírói fizetésrendezés és a bírók anyagi függetlensége 1869-1920. Állam- és Jogtudomány LIX. évf. 2018. 2. szám

Bognár Iván: Igazságügyminisztériumi Levéltár. Repertórium (Levéltári leltárak 17.) Budapest, 1962) VI. Az egyesített Kúria 1882-1945.

Dr. Bónis György – Dr. Degré Alajos – Dr. Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története 2. bővített kiadás. A kiegészítő jegyzeteket írta: Dr. Béli Gábor. Zalaegerszeg, 1996.

Homoki-Nagy Mária: A bírói felelősség az 1869:IV. tc. alapján. FORVM Acta Juridica et Politica VII. évf. 1. sz. Szeged, 2017.

Kormányjelentés és statisztikai évkönyv A Ministeriumok működése. M. kir. igazságügyi ministerium. Budapest, 1898-1941.

Márkus Dezső: Magyar Jogi Lexikon öt kötetben. II. kötet. Biró-Dézsma - Magyar Jogi Lexikon 2. Budapest, 1899.

Marschalkó János: A bírósági ügyvitel szabályai. Az új büntető ügyvitel szabályaival kiegészített második kiadás. Budapest, 1900.

Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867-1875. Budapest, 1982.

Meznerics Iván és Torday Lajos: A magyar közigazgatás szervei 1867-1937. Budapest, 1937.

Sárközi Zoltán: Kisebbségi érdekképviseleti fondok. Repertórium (Levéltári leltárak 87.) Budapest, 1988.

Stipta István: A magyar bírósági rendszer története. Debrecen, 1998².

Szőcs Sebestyén: Polgári kori jogszolgáltatási szervek iratai (1869-1950). Levéltári módszertani füzetek (1983-1993), 11. I. Bírói szervezet. ÚMKL. Budapest, 1990.

WWW.BIROSAG.HU

2020

